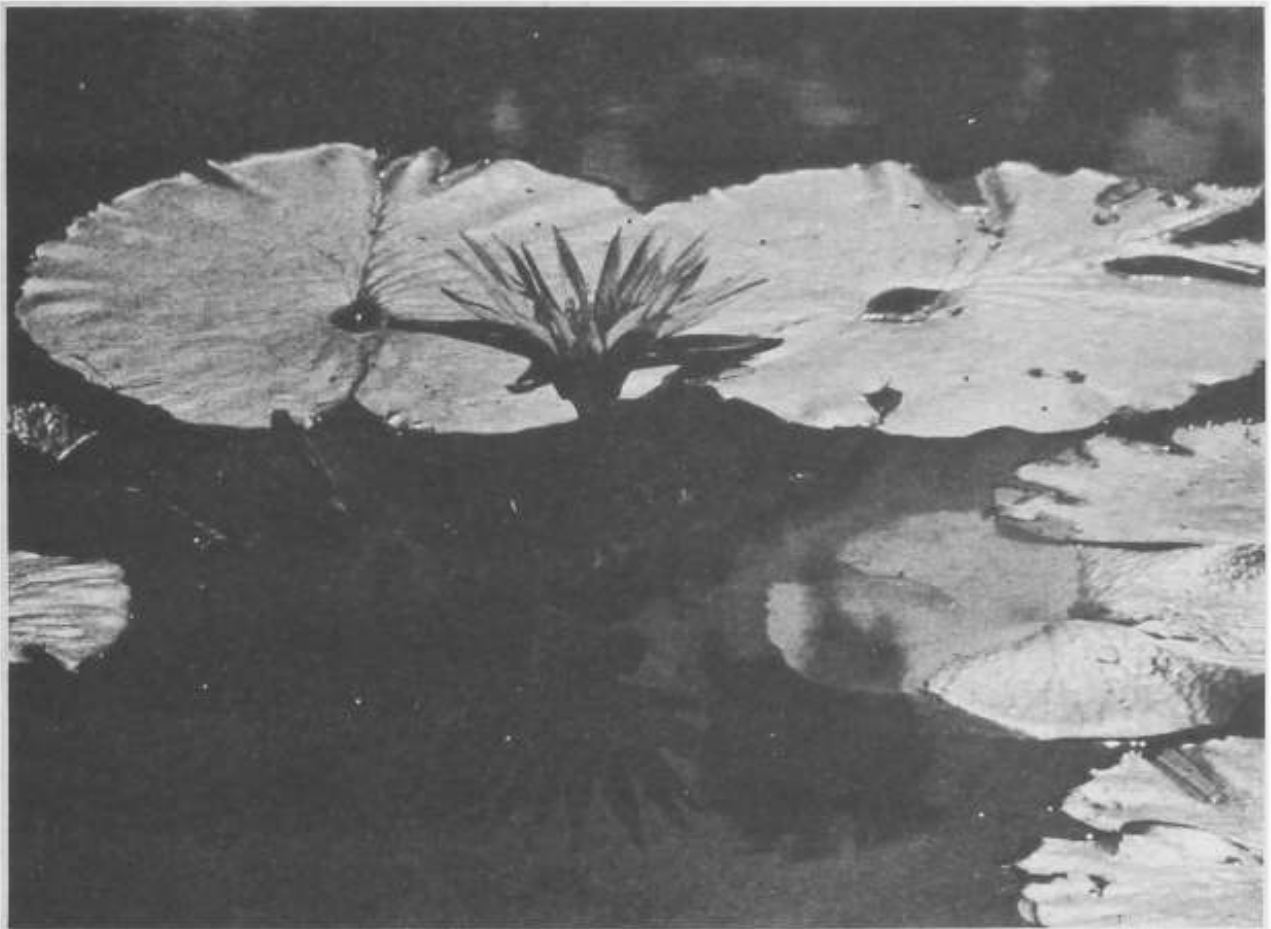

หน่วยที่ 1

สาระและธรรมชาติของศึกษาศาสตร์

ผู้เขียน

ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน

แผนการสอน

ชุดวิชา พื้นฐานการศึกษา

หน่วยที่ 1 สาระและธรรมชาติของศึกษาศาสตร์

ตอนที่

- 1.1 ชื่อนั้นสำคัญไฉน
- 1.2 ศึกษาศาสตร์ : ศิลป หรือ ศาสตร์
- 1.3 สาระและธรรมชาติของการศึกษา

แนวคิด

1. ศาสตร์ทุกสาขาจะต้องมีการพัฒนาตนเองไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ศึกษาศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง เริ่มจากสภาพของวิชาที่มีขอบเขตแคบ ๆ แล้วขยายตัวเป็นศาสตร์ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระทางวิชาการที่กว้างขวางขึ้น
2. เอกภาพหรือความเป็นหนึ่งเดียวของศาสตร์ในแง่ของชื่อ และขอบข่ายของเนื้อหาสาระเป็นสิ่งจำเป็นที่ศาสตร์ทุกสาขาพึงมี ศึกษาศาสตร์จำเป็นต้องมีเอกภาพดังกล่าวเช่นกัน
3. หัวใจของศึกษาศาสตร์ คือ การสอน ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีเนื้อหาสาระและวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์
4. การประยุกต์เอาศาสตร์ไปใช้ในการปฏิบัติเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ครูที่ดีจึงต้องเป็นผู้ที่รู้ศึกษาศาสตร์ และสามารถประยุกต์ความรู้ไปสู่การสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. ศาสตร์ทุกสาขาจะต้องมีศัพท์เฉพาะ โครงสร้างของเนื้อหาสาระ และวิธีการศึกษาค้นคว้าเป็นของตนเอง ศึกษาศาสตร์เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่มีองค์ประกอบทั้งสามประการเป็นของตนเองเช่นเดียวกัน
6. การศึกษามีความหมายกว้าง ลึก และไกลกว่าการไปโรงเรียนและการท่องหนังสือ
7. การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อการแก้ปัญหาและยังให้เกิดความเจริญ
8. การศึกษา เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นในและนอกสถานศึกษา

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาหน่วยที่ 1 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. ระบุขอบเขตของศึกษาศาสตร์ได้ถูกต้อง

2. วิเคราะห์ปัจจัยที่เสริมสร้างเอกภาพของศึกษาศาสตร์ได้ชัดเจน
3. ประเมินสถานภาพปัจจุบันของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทยได้ถูกต้อง
4. วิเคราะห์องค์ประกอบของศึกษาศาสตร์ได้ชัดเจน
5. ประเมินสถานภาพปัจจุบันของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทยได้ถูกต้อง
6. ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มในอนาคตของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย
7. อธิบายความหมายและลักษณะภารกิจการศึกษาได้ถูกต้อง
8. วิเคราะห์องค์ประกอบขั้นรากฐานของการศึกษาได้ครบถ้วน

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมระหว่างเรียนด้วยตนเอง

1. ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนหน่วยที่ 1
2. ศึกษาเอกสารการสอน ตอนที่ 1.1 – 1.3
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายในเอกสารการสอน
4. ฟังรายการทางวิทยุกระจายเสียง
5. เข้าฟังการสอนเสริม
6. ทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนหน่วยที่ 1

สื่อการสอน

1. เอกสารการสอน
2. แบบฝึกปฏิบัติ
3. รายการสอนทางวิทยุกระจายเสียง

ประเมินผล

ประเมินผลจากกิจกรรมเสริมประสบการณ์

เมื่ออ่านแผนการสอนแล้ว ขอให้ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน ในแบบฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ 1.1 ชื่อนั้นสำคัญไฉน

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.1.1 จากวิชาครูมาสู่ศึกษาศาสตร์
- 1.1.2 มากชื่อหลายปริญญา

แนวคิด

1. ศาสตร์ทุกสาขาจะต้องมีการพัฒนาตนเองไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ศักยภาพของสาขาหนึ่ง เริ่มจากสภาพของวิชาที่มีขอบเขตแคบ ๆ แล้วขยายตัวเป็นศาสตร์ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระทางวิชาการที่กว้างขวางขึ้น
2. เอกภาพหรือความเป็นหนึ่งเดียวของศาสตร์ในแง่ของชื่อ และขอบข่ายของเนื้อหาสาระเป็นสิ่งจำเป็นที่ศาสตร์ทุกสาขาพึงมี ศักยภาพจำเป็นต้องมีเอกภาพดังกล่าวเช่นกัน

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.1.1 – 1.1.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. ระบุขอบเขตของศึกษาศาสตร์ได้ถูกต้อง
 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่เสริมสร้างเอกภาพของศึกษาศาสตร์ได้ชัดเจน
 3. ประเมินสถานภาพปัจจุบันของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทยได้ถูกต้อง

เรื่องที่ 1.1.1

จากวิชาครูมาสู่ศึกษาศาสตร์

วิชาการสาขาที่ในปัจจุบันชื่อว่า “ศึกษาศาสตร์” (Education) มีวิวัฒนาการมาจาก “วิชาครู” (Pedagogy) ซึ่งมีประวัติอันยาวนานตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน Pedagogy มีความหมายตามรูปศัพท์เป็น 2 นัยคือ (1) อาชีพครู หรือภาระหน้าที่ของครู และ (2) ศิลปและศาสตร์ของการสอนเน้นเรื่องวิธีสอน

ในสถานศึกษาที่มีการเตรียมครู จึงมักจะมีการสอนวิชาครู (Pedagogy) เป็นส่วนหนึ่งของการสอนวิชาเนื้อหาอื่น ๆ เนื้อหาสาระของวิชาครูมักจะเน้นเรื่องวิธีสอนและการฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะในการสอนเป็นสำคัญ ในอดีตเมื่อยังไม่มีการจัดตั้งสถานศึกษาเพื่อการผลิตครูขึ้นโดย

เฉพาะ วิชาครูในแนวดังกล่าวจัดเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาเนื้อหา ในระดับมหาวิทยาลัยมักจะจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของคณะวิชาอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ หรือคณะวิชาศิลปศาสตร์ เพื่อให้โอกาสผู้ที่ศึกษาวิชาเอกที่จะใช้สอนในโรงเรียนได้ และประสงค์จะเป็นครูได้เรียนวิชาครูประกอบไปด้วย เมื่อวิชาครูได้รับความสนใจและสังคมให้ความสำคัญมากขึ้นก็เริ่มมีการแยกหลักสูตรวิชาครูออกมาเป็นการเฉพาะแต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของคณะวิชาเนื้อหาอยู่ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อสมัยที่ยังไม่แยกคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ออกเป็น 2 คณะ ก็ได้มีการสอนวิชาครูแก่ผู้ที่จบชั้นปีที่สอง เป็นหลักสูตร 1 ปี ผู้ที่เรียนสำเร็จจะได้รับประกาศนียบัตรครูมัธยม (ป.ม.) เมื่อมีการแยกคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เป็น 2 คณะ ในปี พ.ศ. 2486 จึงได้มีการตั้งแผนกวิชาครูศาสตร์ขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของคณะอักษรศาสตร์ และยังคงเน้นการสอนวิชาครูตามแนวดังกล่าวข้างต้นต่อไป จนกระทั่งปี พ.ศ. 2500 จึงได้จัดตั้งคณะครุศาสตร์ขึ้น โดยการยกฐานะแผนกวิชาครูศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ขึ้นเป็นคณะหนึ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอบเขตของวิชาครูจึงได้รับการขยายกว้างขวางขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก

พัฒนาการของการสอนวิชาครูในต่าง

ประเทศก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับในประเทศไทย กล่าวคือ ในระยะแรกการสอนวิชาครูมีขอบข่ายของเนื้อหาสาระแคบ ๆ เน้นวิธีสอนและมีการฝึกสอนเป็นกิจกรรมหลัก เป็นการติดตามความหมายของ Pedagogy และมักจะใช้ชื่อ Pedagogy เป็นชื่อสาขาวิชา ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยหลายแห่งในต่างประเทศใช้ชื่อนี้อยู่

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความก้าวหน้าทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีในรอบร้อยปีที่ผ่านมาทำให้บทบาทของโรงเรียนและครูเปลี่ยนแปลงไป เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนซับซ้อนขึ้นมาก ทำให้การเตรียมบุคลากรที่จะปฏิบัติงานในโรงเรียนต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกเหนือจากการผลิตครูประเภทต่าง ๆ แล้ว สถานศึกษาฝึกหัดครูและมหาวิทยาลัยยังต้องผลิตบุคลากรประเภทอื่น เช่น นักบริหารการศึกษา นักแนะแนวการศึกษา นักวัดผลการศึกษา นักโสตทัศนศึกษา เป็นต้น วิชาครูจึงเปลี่ยนสภาพมาเป็น “วิชาการศึกษา” (Education) ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า Pedagogy ทั้งในแง่เนื้อหาสาระและประเภทของบุคลากรที่ผลิต ในปัจจุบันจึงใช้คำ “วิชาการศึกษา” (Education) แทน “วิชาครู” (Pedagogy)

กิจกรรม 1.1.1

โปรดวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง “วิชาครู” (Pedagogy) กับ “วิชาการศึกษา” (Education) โดยบันทึกคำตอบลงในแบบฝึกปฏิบัติ

แนวตอบกิจกรรม 1.1.1

1. วิชาครูมีขอบข่ายแคบกว่าวิชาการศึกษา
2. ในขณะที่วิชาครูเน้นวิธีสอน วิชาการศึกษา เน้นหลักสูตร การสอน การวัดผล เทคโนโลยีการศึกษา การแนะแนว การบริหารการศึกษา ฯลฯ
3. วิชาการศึกษารอบคลุมการศึกษาทั้งระบบและกระบวนการทางการศึกษา

เรื่องที่ 1.1.2

มากชื่อหลายปริญญา

ในบรรดาศาสตร์สาขาต่าง ๆ เห็นจะไม่มีศาสตร์ใดที่มีชื่อหลายชื่อเหมือนศึกษาศาสตร์ คำภาษาอังกฤษที่ใช้ในปัจจุบันมักจะใช้อยู่ 2 คำ คือ Education และ Educational Studies แต่ก็ยังมีผู้เขียนวิทยานิพนธ์วิจารณ์เกิดขึ้นบ่อย ๆ ว่าการใช้คำ Education ในฐานะสาขาวิชาการไม่น่าจะเหมาะสม เพราะเป็นการนำเอาคำที่ใช้หมายถึงการศึกษา โดยทั่วไปมาใช้เป็นสาขาวิชาเฉพาะทำให้ฟังดูไม่เป็นวิชาการเหมือนศาสตร์สาขาอื่น ได้มีผู้พยายามเสนอให้เปลี่ยนไปใช้คำอื่นเช่น Educatology บ้าง Educology บ้าง แต่ก็ไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะได้ใช้คำ Education กันมานานจนเกิดความเคยชินแล้ว

ในประเทศไทย ปัญหาเรื่องชื่อของศาสตร์สาขานี้ยังเป็นปัญหาอยู่เพราะยังใช้กันหลายชื่อ เท่าที่ประมวลได้มีใช้กันอยู่ 4 ชื่อคือ

1. คุรุศึกษา ซึ่งเคยใช้เป็นชื่อสาขาวิชา ในโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนที่จะสถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำไปใช้ในความหมายเช่นเดียวกับ Teacher Education

2. ครุศาสตร์ ใช้เป็นชื่อคณะวิชาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Education

3. วิชาการศึกษาศาสตร์ ใช้เป็นชื่อวิทยาลัย วิชาการศึกษาศาสตร์ (College of Education) ซึ่งต่อมายกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

4. ศึกษาศาสตร์ ใช้เป็นชื่อคณะวิชา หรือสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เปิดสอนวิชา Education

ในปัจจุบันทบวงมหาวิทยาลัยได้พยายาม

ทำความเข้าใจกับมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ที่จะให้ใช้ชื่อศาสตร์สาขานี้ชื่อเดียวกัน แต่เนื่องจากได้มีคนใช้แตกต่างกันมาจนเคยชินแล้วจึงยากที่จะเปลี่ยนมาใช้ชื่อเดียวกันได้ ทบวงมหาวิทยาลัย จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาที่เคยใช้ชื่อใดไว้แล้วก็ให้ใช้ชื่อนั้นต่อไปได้ แต่ถ้าจะเปลี่ยนชื่อ ก็ให้ใช้ชื่อศึกษาศาสตร์ ส่วนคณะวิชาที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ให้ใช้คำว่า “ศึกษาศาสตร์” คำเดียวเท่านั้น ในปัจจุบันศาสตร์สาขานี้ยังคงมีชื่อที่ใช้กันอยู่ อย่างน้อย ๆ 2 ชื่อ คือ ครุศาสตร์ และศึกษาศาสตร์

ถ้าพิจารณาเปรียบเทียบกับศาสตร์สาขาอื่น เช่น วิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ แพทยศาสตร์ ฯลฯ จะพบว่า ศาสตร์สาขาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ว่าจะเปิดสอนในมหาวิทยาลัยใด ใช้ชื่อเดียวกันทั้งสิ้น ศาสตร์สาขานี้จึงยังขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ชื่อ แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์จรดลองความก้าวหน้าทางวิชาการแต่ประการใด เพียงแต่มีปัญหาในการติดต่อสื่อความหมายอยู่บ้าง โดยเฉพาะกับบุคคลภายนอก

นอกจากความแตกต่างในเรื่องชื่อสาขาวิชาของศาสตร์สาขานี้แล้ว ยังมีความแตกต่างในเรื่องชื่อปริญญาอีกด้วย โดยทั่วไปแล้ว การกำหนดชื่อปริญญาจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ ปริญญาทางวิชาการ (Academic Degree) และปริญญาทางวิชาชีพ (Professional Degree) หลักการตั้งชื่อปริญญาทางวิชาการนั้นใช้การจัดกลุ่มสาขาวิชาต่าง ๆ เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มศิลปศาสตร์ (Art) และกลุ่มวิทยาศาสตร์ (Science) สาขาวิชาใดถ้าจัดอยู่ในกลุ่มศิลปศาสตร์ ชื่อปริญญาของสาขาวิชาเหล่านั้นจะเรียกตามชื่อกลุ่มเป็น “ศิลปศาสตรบัณฑิต” ในทำนองเดียวกัน ถ้าสาขาวิชาใดถูกจัดอยู่ในกลุ่มวิทยาศาสตร์ ชื่อปริญญาของสาขาวิชาเหล่านั้นก็จะมีชื่อว่า “วิทยาศาสตร์บัณฑิต” ส่วนการตั้ง

ชื่อปริญญาทางวิชาชีพนั้น มักจะใช้กับสาขาวิชา บางสาขาที่มีลักษณะเป็นวิชาชีพ เช่น แพทยศาสตร ศึกษาศาสตร์ เป็นต้น

สำหรับสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ เท่าที่ เป็นอยู่ในปัจจุบันใช้ชื่อปริญญาทั้งด้านวิชาการ และวิชาชีพ ขึ้นอยู่กับปรัชญาของสถาบันการศึกษานั้น ๆ กล่าวคือ ถ้าถือว่าเป็นสาขาวิชาในกลุ่ม ศิลปศาสตร ก็ใช้ชื่อปริญญาว่า “ศิลปศาสตร บัณฑิต” และอาจใส่ชื่อสาขาวิชาในวงเล็บเป็น “ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์)” ไว้ด้วย เพื่อความชัดเจน ถ้าถือว่าเป็นสาขาวิชาในกลุ่ม วิทยาศาสตร์ก็ใช้ชื่อปริญญาว่า “วิทยาศาสตร บัณฑิต (ศึกษาศาสตร์)” แต่ถ้าถือว่าเป็นศึกษาศาสตร์ เป็นสาขาวิชาชีพ ก็จะใช้ชื่อปริญญาว่า “ศึกษาศาสตรบัณฑิต” หรือ “ครุศาสตรบัณฑิต” แล้วแต่ว่าจะเรียกชื่อศาสตร์สาขานี้ว่าอะไร

ประเทศไทยเราในปัจจุบัน มหาวิทยาลัย ที่เปิดสอนศึกษาศาสตร์และวิทยาลัยครูใช้ชื่อ ปริญญาสำหรับสาขาวิชาศึกษาศาสตร์อยู่ 2 ประเภท 5 ชื่อ คือ

1. ประเภทปริญญาทางวิชาการ ใช้ชื่อ ศิลปศาสตรบัณฑิตและวิทยาศาสตรบัณฑิต
2. ประเภทปริญญาทางวิชาชีพ ใช้ชื่อ ครุศาสตรบัณฑิต การศึกษาศาสตรบัณฑิต และศึกษาศาสตรบัณฑิต

การใช้ชื่อปริญญาหลายชื่อสำหรับศาสตร์ สาขาเดี่ยวนั้นเกิดความสับสนในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่ใช้ครุ

ทั้งนี้เพราะผู้ที่จบสาขาวิชาเอกเดียวกัน แต่ต่าง สถาบันกัน ได้รับปริญญาที่มีชื่อต่างกัน หรือแม้ แต่ในบางกรณี จบสาขาวิชาเอกเดียวกันจากสถาบัน เดียวกัน แต่ก็ได้รับปริญญาชื่อต่างกันขึ้นอยู่กับพื้น ฐานของผู้เข้าศึกษาว่าจบ ม.ศ. ปลายทางด้านศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ นับว่าสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ขาดเอกภาพของการใช้ชื่อปริญญาเป็นอย่างยิ่ง ในปีพ.ศ. 2521 ทบวงมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วย รับผิดชอบมาตรฐานการศึกษาระดับปริญญาของประ เทศไทย จึงได้ทำความตกลงกับสถาบันฝ่ายผลิต ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เลิกใช้ชื่อปริญญา อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความเป็นเอกภาพทางวิชา การและวิชาชีพ ในที่สุดก็ตกลงในหลักการว่าจะ ยึดแนวการตั้งชื่อปริญญาทางด้านวิชาชีพ สำหรับ ชื่อปริญญาวิชาชีพที่ใช้อยู่แล้ว คือ ครุศาสตรบัณฑิต และการศึกษาศาสตรบัณฑิต หากสถาบันการศึกษาเหล่านี้ จะยังคงใช้ชื่อปริญญาดังกล่าวต่อไปก็ให้ใช้ต่อไป ได้ หากจะเปลี่ยนชื่อใหม่ก็ให้ใช้ชื่อปริญญาว่า “ศึกษาศาสตรบัณฑิต” เพียงชื่อเดียว สำหรับ สถาบันอุดมศึกษาที่จะเปิดสอนสาขาวิชาศึกษา ศาสตร์ต่อไปในอนาคตให้ใช้ชื่อปริญญาว่า “ศึกษา ศาสตรบัณฑิต” นับว่าเป็นก้าวสำคัญอีกก้าวหนึ่ง ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างเอกภาพของวิชาการ และวิชาชีพของศาสตร์สาขานี้

เมื่อมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เปิดสอนสาขาวิชานี้ ในฐานะมหาวิทยาลัยน้องใหม่ ล่าสุดในปีพ.ศ. 2523 จึงได้ใช้ชื่อสาขาวิชาว่า “ศึกษาศาสตร์” และเรียกชื่อปริญญาว่า “ศึกษาศาสตรบัณฑิต” ตามหลักเกณฑ์ที่ทบวงมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ทุกประการ

กิจกรรม 1.1.2

ในบรรดาชื่อสาขาวิชาและชื่อปริญญาทางการศึกษาที่กล่าวถึงในเรื่องที่ 1.1.2 นั้น ท่าน ชอบชื่อใด ด้วยเหตุผลอะไร โปรดบันทึกคำตอบลงในแบบฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ 1.2
ศึกษาศาสตร์: ศิลปะ หรือ ศาสตร์

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.2.1 ศิลปะและศาสตร์ของการสอน
- 1.2.2 ลักษณะและองค์ประกอบของศึกษาศาสตร์

แนวคิด

1. หัวใจของศึกษาศาสตร์ คือ การสอน ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีเนื้อหาสาระและวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์
2. การประยุกต์เอาศาสตร์ไปใช้ในการปฏิบัติเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ครูที่ดีจึงต้องเป็นผู้ที่รู้ศึกษาศาสตร์ และสามารถประยุกต์ความรู้ไปสู่การสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ศาสตร์ทุกสาขาจะต้องมีศัพท์เฉพาะ โครงสร้างของเนื้อหาสาระ และวิธีการศึกษากันคว่า เป็นของตนเอง ศึกษาศาสตร์เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่มียุทธศาสตร์ประกอบทั้งสามประการเป็นของตนเองเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.2.1 – 1.2.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. วิเคราะห์องค์ประกอบของศึกษาศาสตร์ได้ชัดเจน
 2. ประเมินสถานภาพปัจจุบันของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทยได้ถูกต้อง
 3. ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มในอนาคตของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย

เรื่องที่ 1.2.1

ศิลปะและศาสตร์ของการสอน

หัวใจของศึกษาศาสตร์ คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอน เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมานานนับเป็นศตวรรษที่ว่า “การสอนเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง” จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า “คนบางคนเป็นครูโดยกำเนิด” (Born Teacher) ไม่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาอบรมทางด้านวิชาครูหรือศึกษาศาสตร์

เพียงแต่รู้เนื้อหาวิชาก็สามารถสอนได้ ความถนัดตามธรรมชาติและพรสวรรค์กลายเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ที่ประสบความสำเร็จทางการสอน เป็นความจริงที่ว่าคนบางคนอาจจะมีพรสวรรค์และความสนใจเป็นพิเศษ รวมทั้งอาจมีพรสวรรค์ด้วยทำให้สอนได้ดี มีศิลปะการสอนที่มีประสิทธิภาพ

ภาพ แต่จะมีคนที่มีความสมบัติอย่างนี้สักกี่คน

ความเชื่อดังกล่าวข้างต้นนี้ ในปัจจุบันเสื่อมคลายลงไปมาก ทั้งนี้เพราะวิทยาการก้าวหน้าได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีความรู้และทฤษฎีทางด้าน การสอนที่สามารถนำมาถ่ายทอดและศึกษาอบรมกันได้ ผู้ที่มีความถนัดและมีพรสวรรค์หากได้รับการศึกษาอบรมทางด้านวิชาครูหรือศึกษาศาสตร์ด้วยก็จะช่วยให้เป็นครูที่ดียิ่งขึ้น การที่ศาสตร์สาขาการศึกษาได้รับการพัฒนาก้าวหน้ามาตามลำดับ จนกระทั่งในปัจจุบันมีเนื้อหาสาระพอที่จะประยุกต์ไปสู่การปฏิบัติ ย่อมถือได้ว่าเป็น “ศาสตร์” (Science) สาขาหนึ่งซึ่งมีความสมบูรณ์

ในองค์ประกอบทางวิชาการที่เป็นของตนเองพอสมควร

ยุคปัจจุบันนี้จึงเป็นยุคที่ถือว่า การสอนเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียกว่า วิทยาการการสอน (Instructional Science) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศึกษาศาสตร์ ส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระ หลักการ และทฤษฎีเป็น *ศาสตร์* การประยุกต์เนื้อหาสาระ หลักการและทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติเป็น *ศิลปะ* ดังนั้นครูที่ประสบความสำเร็จในการสอนก็คือผู้ที่มีศิลปะในการประยุกต์ความรู้ทางศึกษาศาสตร์ไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เรื่องที่ 1.2.2

ลักษณะและองค์ประกอบของศึกษาศาสตร์

ศาสตร์ทุกสาขามีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. ศัพท์เฉพาะศาสตร์ (Nomenclature หรือ Terminologies) ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้ในวงวิชาการของศาสตร์สาขาหนึ่ง ๆ เรียกกันโดยทั่วไปว่า ศัพท์บัญญัติ ศาสตร์ทุกสาขาจะมีศัพท์บัญญัติขึ้นอยู่เป็นการเฉพาะเพื่อสื่อความหมาย ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ หลักการ และทฤษฎีของศาสตร์สาขานั้น ๆ ถ้าอ่านวรรณกรรมทางวิชาการของสาขาวิชาต่าง ๆ จะพบว่า มีศัพท์เฉพาะวิชาอยู่ในสาขาที่บุคคลที่มีได้เป็นนักวิชาการในสาขานั้น ๆ มักจะไม่เข้าใจ ในชีวิตประจำวันความไม่เข้าใจในศัพท์เฉพาะศาสตร์ของวิชาการเหล่านั้นเป็นอุปสรรคสำคัญของการติดต่อสื่อความหมายทางวิชาการอยู่ไม่น้อย ตัวอย่างเช่น ในวงการแพทย์ก็มีศัพท์แพทย์ที่ใช้เป็นการเฉพาะอยู่มากเวลาที่เราหลงเข้าไปอยู่ในหมู่แพทย์ ก็มักจะฟังสิ่งที่แพทย์คุยกันไม่ค่อยรู้เรื่อง ในทางตรงกันข้ามถ้าแพทย์เข้ามาอยู่ในวงนักการศึกษาที่พูดกันในเรื่องการศึกษาด้วยภาษาของศึกษาศาสตร์ ก็จะ

ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน การที่เราอ่านตำรับตำราของศาสตร์สาขาอื่นที่เรามิได้ศึกษามาก่อน แม้ตำราเหล่านั้นจะเขียนเป็นภาษาไทยแล้วเข้าใจได้ไม่เต็มที่ หรือเข้าใจได้น้อยมาก อุปสรรคสำคัญอยู่ที่การไม่เข้าใจศัพท์เฉพาะศาสตร์ ตำราเบื้องต้นของศาสตร์ทุกสาขาจึงมักจะให้คำนิยามศัพท์เฉพาะหรืออธิบายศัพท์สำคัญ ๆ ไว้ เพื่อประโยชน์ของการสื่อความหมาย ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าศัพท์เฉพาะเหล่านั้น นักวิชาการในสาขายอมรับและใช้สื่อความหมายกันได้ก็ถือว่า มีผลสมบูรณ์ แม้คนภายนอกจะไม่เข้าใจก็ไม่เป็นไร

ในกรณีของศึกษาศาสตร์ ศัพท์เฉพาะที่เรียกว่าศัพท์บัญญัติมีอยู่มาก และความที่มีศัพท์เฉพาะมากสาขาหนึ่ง เมื่อมีการบัญญัติศัพท์ขึ้นใช้ในภาษาไทย จึงมีทั้งคำศัพท์ที่เป็นที่ยอมรับคือ จับติด และไม่เป็นที่ยอมรับ จึงต้องมีการบัญญัติขึ้นใหม่ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา จนบางที่เกิดความสับสน เช่น คำ Concept เดิมใช้ว่า ความคิดรวบยอด ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังกัป ต่อมามีบางสถาบันใช้ มโนทัศน์ และท้ายที่สุดอนุกรรมการบัญญัติศัพท์

อุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัยก็บัญญัติใหม่ว่า “มโนมติ” ถ้าคำ ๆ เดียวมีศัพท์บัญญัติหลายคำเช่นนี้ ก็จะเกิดภาวะต่างคนต่างใช้ตามใจชอบ จนเกิดความสับสนในความหมายขึ้นได้ ศัพท์บางศัพท์จับติดแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ถูกต้องตามหลักภาษา หรือให้มีความหมายถูกต้องครบถ้วนยิ่งขึ้นก็เกิดปัญหาในการใช้ได้เช่นเดียวกัน เช่นคำ ประสพการณ์ ที่เปลี่ยนมาเป็น ประสบการณ์ (Experience) สันทนาการ ที่เปลี่ยนเป็น นันทนาการ (Recreation) เป็นต้น มีศัพท์เฉพาะศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่เป็นของศาสตร์สาขาหนึ่ง แต่ศาสตร์สาขาอื่นก็นำไปใช้ด้วย เช่น คำสาธิต (Demonstration) และ คำสัมมนา (Seminar) ซึ่งเป็นศัพท์บัญญัติทางการศึกษา ในปัจจุบันก็มีหลายวงการนำไปใช้ การหยิบยืมศัพท์เฉพาะกันใช้ระหว่างศาสตร์ ถ้าใช้ในความหมายเดียวกัน ก็จะกลายเป็นศัพท์ร่วมระหว่างศาสตร์

ในการอ่านเอกสารการสอนของชุดวิชาต่าง ๆ รวมทั้งชุดวิชานี้ด้วย นักศึกษาจะพบศัพท์เฉพาะที่ใช้อยู่เสมอ จึงต้องพยายามทำความเข้าใจศัพท์เฉพาะให้ดีและใช้ให้ชิน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มีศัพท์ที่ใช้เฉพาะของมหาวิทยาลัยอยู่หลายคำและอาจฟังแปลกหู เช่น “ชุดวิชา” (Block) (มหาวิทยาลัยอื่นใช้ว่า กระบวนวิชา หรือ รายวิชา) ซึ่งเป็นลักษณะการจัดโครงสร้างหลักสูตรที่แบ่งส่วนของวิชาออกเป็นชุด ให้มีปริมาณของเนื้อหาสาระเป็นกลุ่มก้อน ไม่กระจัดกระจายเป็นส่วนย่อยเกินไป “สื่อประสม” (Integrated Media) ซึ่งหมายถึงการใช้สื่อการสอนหลายอย่างประกอบกัน “การสอนทางไกล” (Distance Teaching) ซึ่งหมายถึง การเรียนการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ไกลกัน อาศัยสื่อประสมเป็นกลไกในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนได้เองให้มากที่สุด เป็นต้น ความแปลกใหม่ของศัพท์เฉพาะเหล่านี้ อาจเป็นอุปสรรคของการสื่อความหมายระหว่างกันในระยะแรก แต่เมื่อใช้ไประยะหนึ่งก็จะกลายเป็น “ศัพท์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช” ที่สมาชิกของมหาวิทยาลัยใช้กันจนติดปากและสื่อ

ความหมายกันได้โดยอัตโนมัติ

2. โครงสร้างของเนื้อหาสาระ (Structure of the Discipline) ศาสตร์ทุกสาขามีขอบเขตของเนื้อหาสาระและมีการจัดแบ่งโครงสร้างของศาสตร์ออกเป็นส่วนย่อยที่เรียกว่า classification หรือ taxonomy ตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์ อาจแบ่งย่อยเป็นวิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical Science) และวิทยาศาสตร์ชีวภาพ (Biological Science) ซึ่งเน้นขอบเขตของการศึกษาเรื่องของธรรมชาติทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ แขนงวิทยาศาสตร์กายภาพยังอาจแบ่งย่อยเป็น เคมี ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ ฯลฯ และ แขนงวิทยาศาสตร์ชีวภาพ อาจแบ่งย่อยเป็นชีววิทยา สัตววิทยา พฤกษศาสตร์ ฯลฯ เป็นต้น ศาสตร์ทุกสาขาจะต้องมีขอบเขตและการจัดแบ่งส่วนของโครงสร้างของเนื้อหาสาระเป็นการเฉพาะของแต่ละศาสตร์ โดยไม่มีความซ้ำซ้อนในเนื้อหาสาระหรือมีความซ้ำซ้อนน้อยที่สุด

การแบ่งกลุ่มศาสตร์ออกเป็น กลุ่มมนุษยศาสตร์ (Humanities) สังคมศาสตร์ (Social Sciences) และวิทยาศาสตร์ (Natural Sciences) ก็อาศัยการจำแนกโครงสร้างของเนื้อหาสาระเป็นหลัก โดยรวมเอาศาสตร์ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันไว้ในกลุ่มเดียวกัน โดยในแต่ละกลุ่มก็มีสาขาวิชาเฉพาะอีกหลายสาขา ในปัจจุบันโดยทั่วไปถือว่า สาขาศึกษาศาสตร์โดยขอบเขตของเนื้อหาสาระ อยู่ในกลุ่มสังคมศาสตร์ แต่ก็มีบางสถาบันถือว่าอยู่ในกลุ่มมนุษยศาสตร์โดยสาระและธรรมชาติของศึกษาศาสตร์แล้ว ก็มีส่วนความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทั้งสามกลุ่ม จึงมีการพูดว่า ศึกษาศาสตร์เป็นที่นัดพบของศาสตร์สาขาต่าง ๆ (The meeting of disciplines) ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของเนื้อหาสาระของศึกษาศาสตร์มีทั้งส่วนที่เป็นของตนเองและมีทั้งส่วนที่ประยุกต์หรือหยิบยืมมาจากศาสตร์สาขาอื่น ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

โครงสร้างของเนื้อหาสาระของศึกษา

ศาสตร์ อาจแบ่งได้ดังนี้

ก. วิชาเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับการเป็นครู ประกอบด้วย วิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education) และวิชาเฉพาะ (Subject Specialty) ซึ่งประมวลมาจากศาสตร์สาขาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น หลักสูตรศึกษาศาสตร์ระดับปริญญาตรี (4 ปี) นักศึกษาจะต้องเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป 5 ชุดวิชา เพื่อให้มีพื้นฐานทั่วไปสำหรับการเป็นคนและการเป็นครูที่ดี โดยให้ศึกษาภาษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ถ้าเป็นแขนงวิชามัธยมศึกษา นักศึกษาก็จะต้องเลือกเรียนวิชาเอก ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะอีกไม่น้อยกว่า 8 ชุดวิชา เพื่อให้มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนลึกซึ้งพอ ส่วนของเนื้อหาวิชาที่ประมวลมาเป็นส่วนของหลักสูตรศึกษาศาสตร์ ส่วนนี้คือ ทัศนคติของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ประยุกต์มาใช้ตามความจำเป็นของการเป็นครู

ข. วิชาชีพ หรือวิชาการศึกษา (Professional Education) ซึ่งเดิมเรียกว่า วิชาครู โครง

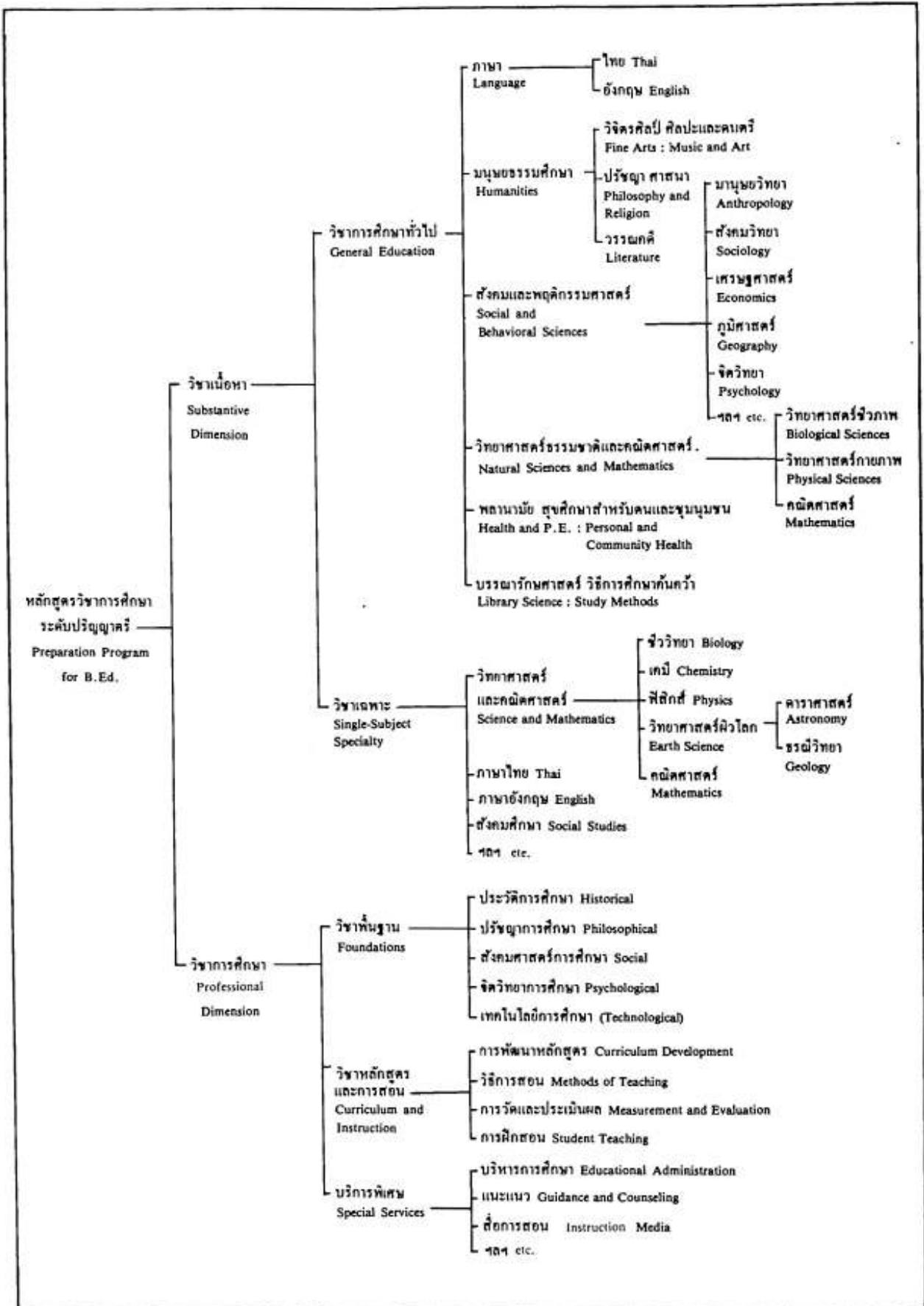
สร้างของเนื้อหาสาระส่วนนี้ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาสาระของศึกษาศาสตร์โดยเฉพาะหัวใจของเรื่องคือ หลักสูตรและการสอน นอกจากนั้นก็มีวิชาพื้นฐานการศึกษาและวิชาเฉพาะในลักษณะที่เป็นบริการพิเศษทางด้านการศึกษา

วิชาพื้นฐานการศึกษา (Foundations) ประกอบด้วยพื้นฐานด้านประวัติการศึกษา ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา สังคมศาสตร์การศึกษา และเทคโนโลยีการศึกษา ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระของชุดวิชานี้นั่นเอง

วิชาหลักสูตรและการสอน (Curriculum and Instruction) ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตร วิทยาการการสอน และการวัดผล

วิชาบริการพิเศษ (Special Services) ได้แก่ การบริหารการศึกษา การแนะแนวการศึกษา และเทคโนโลยีการศึกษา เป็นต้น

องค์ประกอบและโครงสร้างของศึกษาศาสตร์ อาจแสดงเป็นแผนภูมิดังนี้

3. ระเบียบวิธีการค้นคว้าวิจัย (Mode of Inquiry) ศาสตร์ทุกสาขาใช้ระเบียบวิธีการค้นคว้าวิจัย เพื่อสร้างสรรค์ จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาของตนแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติใช้วิธีการสังเกต (Observation) และการทดลอง (Experimentation) เป็นหลัก ในขณะที่ศาสตร์อื่นเช่น มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนและสังคม ใช้วิธีการสังเกต การสอบถามและการสืบสวนจากหลักฐานทางเอกสารเป็นหลักมากกว่าการทดลองในห้องปฏิบัติการ เป็นต้น ศึกษาศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ย่อมต้องมีระเบียบวิธีการค้นคว้าวิจัย เป็นการเฉพาะของตนเอง ที่เรียกว่า “การวิจัยการศึกษา” ซึ่งมีทั้งเทคนิควิธีการเฉพาะที่พัฒนาขึ้นเพื่อการค้นคว้าในสาขานี้ และที่ประยุกต์มาจากศาสตร์อื่น โดยเฉพาะสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะศาสตร์ในกลุ่มนี้มีจุดสนใจร่วมกันอยู่ที่การศึกษาเกี่ยวกับคนและเรื่องของคนเป็นสำคัญ จึงอาจมีวิธีการที่ใช้ร่วมกันได้บ้าง

ศาสตร์สาขาใดก็ตามจะมีความเป็นตัวของตัวเองมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้งสามประการกล่าวคือ ถ้ามีศัพท์เฉพาะศาสตร์ โครงสร้างของเนื้อหาสาระ และระเบียบวิธีการค้นคว้าวิจัยเป็นการเฉพาะ ก็จะแยกตัวเองจากศาสตร์อื่นได้เด่นชัด แต่ถ้ามีองค์ประกอบทั้งสามเป็นของตนเองด้วย ศาสตร์นั้นก็จะมีลักษณะคลุมเครือและขาดความสมบูรณ์ของการเป็นศาสตร์ตามนัยดังกล่าวข้างต้น

ในปัจจุบันวิชาการที่เรียกว่า “ศึกษาศาสตร์” ได้รับการพัฒนาจนมีฐานะเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ที่มีความสมบูรณ์ในองค์ประกอบทั้งสามประการพอสมควร แต่ศาสตร์ทุกสาขาจะหยุดนิ่งอยู่กับที่มีได้ จะต้องมีการแสวงหาความก้าวหน้าทางวิชาการให้ทันสมัยอยู่เสมอ จึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาทุกคนในอันที่จะต้องร่วมมือกันพัฒนาศาสตร์ของเราให้เป็นศาสตร์ที่สมบูรณ์ขึ้นในทุกลักษณะ

กิจกรรม 1.2.1 - 1.2.2

จงเรียงความเรื่อง “สถานภาพปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย ลงในแบบฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ 1.3 สารและธรรมชาติของการศึกษา

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.3.1 ความหมายและลักษณะภารกิจการศึกษา
- 1.3.2 องค์ประกอบขั้นรากฐานของการศึกษา

แนวคิด

- 1. การศึกษามีความหมายกว้าง ลึก และไกลกว่าการไปโรงเรียนและการท่องหนังสือ
- 2. การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อการแก้ปัญหาและยังให้เกิดความเจริญ
- 3. การศึกษา เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นในและนอกสถานศึกษา

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาหัวเรื่อง 1.3.1 – 1.3.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
- 1. อธิบายความหมายและลักษณะภารกิจการศึกษาได้ถูกต้อง
 - 2. วิเคราะห์องค์ประกอบขั้นรากฐานของการศึกษาได้ครบถ้วน

ตอนที่ 1.3 ซึ่งว่าด้วยเรื่องสารและธรรมชาติของการศึกษานี้ คณะผู้ผลิตชุดวิชาได้พิจารณาเห็นว่า บทความเรื่อง “เพื่อความเข้าใจสารและธรรมชาติของการศึกษา” ของ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ วารณไวทยากร เป็นบทความที่มีคุณค่าควรแก่การใช้เป็นเอกสารประกอบชุดวิชานี้ จึงขออนุญาตต่อผู้เขียนนำมาเป็นส่วนหนึ่งของชุดวิชา บทความนี้มีเรื่องสำคัญอยู่ 2 เรื่องคือ ความหมายและลักษณะภารกิจการศึกษา กับ องค์ประกอบขั้นรากฐานการศึกษา โปรดอ่านบทความต่อไปนี้ แล้วทำกิจกรรมตามที่กำหนด

เรื่องที่ 1.3.1

ความหมายและลักษณะภารกิจการศึกษา

การศึกษาที่รู้จักกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นรูปแบบที่มีอายุไม่ยาวนานกว่าสี่ห้าชั่วคนในบ้านเมืองของเรา และมีอายุไม่ถ่อยปีมานี้เองในประวัติอันยาวนานของมนุษยชาติ ถ้าจะหาแก่นแท้ของการศึกษากันแล้ว ก็จำต้องหวนกลับไปพิเคราะห์ประวัติของมนุษยชาติยุคก่อนประวัติศาสตร์ กล่าวอย่างลัด การศึกษา เริ่มมีมาตั้งแต่วาระแรกที่มนุษย์รู้จักพิศวงสรรพสิ่งรอบตัว แล้วพยายามหาความเข้าใจความหมายของสิ่งนั้น เพื่อตอบสนองความใคร่รู้และเพื่อนำความรู้ความเข้าใจนั้น ๆ มาปรับปรุงแก้ปัญหาคำถามชีวิตของตน หรือหมู่คณะตนให้อยู่รอดยิ่งกว่าสัตว์อื่น ๆ ความรู้ความเข้าใจที่มนุษย์สร้างสมประสบการณ์ไว้นี้ย่อมกินความครอบคลุมตั้งแต่การรู้จักใช้หินขว้างปาสัตว์เอามาเป็นอาหาร ไปจนถึงสามารถบรรลุโลกุตระธรรมและหรือสัจจรไปลงพระจันทร์ มนุษย์ฉลาดขึ้นเรื่อย ๆ ก็ด้วยได้อาศัยวิธีการให้การศึกษา ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ตนได้เรียนรู้แล้วให้แก่บรรดาสมาชิกใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงการลองผิดลองถูก แล้วพัฒนาให้ชีวิตดีขึ้นเป็นลำดับ แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่ามนุษย์จะแก้ปัญหาได้หมดสิ้นและไม่มีความผิดพลาด แท้ที่จริงจึงจะได้สร้างสมความรู้ไว้มากมายแล้ว แต่มนุษย์ก็ยังทำผิดได้ใหญ่หลวงเท่ากับที่ทำถูก แก้ปัญหาได้แล้วหลายอย่างก็เกิดปัญหาใหม่ที่จะต้องขบคิดต่อไปไม่รู้จบสิ้น การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นต่อเนื่อง และต้องแก้ไขปรับปรุงอยู่เป็นนิรันดร์

อนึ่ง ความเข้าใจทั่ว ๆ ไปควรได้รับการแก้ไขเสียในเบื้องต้นก็คือ การศึกษา คือ “การเรียนหนังสือ” และ การศึกษา คือ “การไปโรงเรียน” ความเข้าใจเช่นนี้มีรากเง่าสืบมานานจากการที่มนุษย์รู้จักสร้างสัญลักษณ์ขึ้นสื่อความหมาย ความเข้าใจต่าง ๆ จดบันทึกความรู้ต่าง ๆ ไว้ด้วยสัญลักษณ์ แล้วถ่ายทอดประสบการณ์ก็ด้วย

สัญลักษณ์เป็นทางลัด การศึกษาโดยนัยของการเรียนหนังสือจึงเป็นเรื่องของพุทธิปัญญา ซึ่งถึงจะสำคัญมากก็จัดว่ายังแคบไป การศึกษามีความหมายครอบคลุมกว้างไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ความสันทัดในการกระทำ เฉพาะอย่าง (skills) และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ดังที่นักการศึกษาปัจจุบันอ้างถึงอยู่เสมอว่า การศึกษาย่อมหมายถึงความเจริญทางปัญญา สังคม จิตใจ และพละนามัย ความเปลี่ยนแปลงในทางเจริญดังกล่าวนี้สังคมมนุษย์ได้ยอมรับกันมานานแล้วว่า จะต้องมียุทธวิธีรับผลิตขอบแทนครอบครัวคือโรงเรียน การศึกษาจึงถูกเฟื่องเลี้ยงให้เป็นการไปโรงเรียนมาช้านาน จนถึงขั้นที่สังคมโยนความรับผิดชอบต่าง ๆ เกี่ยวกับความเจริญของเด็กให้โรงเรียนเกือบทั้งสิ้น ข้อนี้นับว่าเป็นอันตรายและไม่ตรงกับความเป็นจริงในชีวิตของคน ในช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่งสมมติว่า 60 ปี โดยทั่วไปจะใช้เวลาไปโรงเรียนระหว่าง 4 ถึง 6 ปี คนส่วนน้อย 7 ถึง 12 ปี และคนส่วนน้อยขึ้นไปอีกมากกว่า 12 ปี แต่ถึงอย่างไรก็ไม่เกิน 20 ปี และในช่วงเวลานั้น ๆ เองก็ใช้เวลาอยู่โรงเรียนเพียงเสี้ยวหนึ่ง คือประมาณ 1 ใน 4 ของเวลาเต็ม เวลาที่เหลือบุคคลได้เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงในครอบครัว ช้างถนน หรือในไร่นาป่าเขา ในการทำงาน และในการเกี่ยวข้องกับโลกโดยกว้างขวาง ทั้งนี้ก็โดยอาศัยแรงทุนที่ได้รับจากการศึกษาในโรงเรียนเป็นหลัก อาศัยสื่อมวลชนและแน่นอนอาศัยประสบการณ์โดยตรงของแต่ละบุคคลเข้ามาปรุงแต่งให้ตนมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา รวมความเป็นเป็นการได้รับการศึกษานอกสถาบันและไม่เป็นทางการอันมีมิติและขอบเขตกว้างขวางอย่างประมาณมิได้ สิ่งทีบุคคลผู้นั้นได้เรียนรู้จากโรงเรียนนั้นประมาณได้เพียงไม่เกินหนึ่งในสี่ของสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลผู้นั้นได้เรียนรู้ในชีวิต ฉะนั้นจึงพอจะลงเนื้อความได้ว่า การศึกษามีความหมาย

กว้าง ไกล และลึกกว่าการ “เรียนหนังสือ” และ “การไปโรงเรียน” เป็นอันมาก ความจริงข้อนี้ได้ยอมรับกันกว้างขวางและเปิดเผยก็จะเป็นจุดนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการศึกษา ที่ได้สัดส่วนตรงกับความเป็นจริงได้มากยิ่งขึ้น

ยังมีความเข้าใจเขวเกี่ยวกับการศึกษา อีกสองประการที่ควรหยิบยกมากล่าวเสียด้วย ประการที่หนึ่งคือ ความเข้าใจทั่วไปที่ว่า การเรียนรู้คือการท่องบ่นเนื้อวิชา ใ้รู้มาก รู้ยิ่ง คนเก่งคือคนที่จำและเข้าใจข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหลักวิชาและข้อมูลได้มาก ยังมีปริญญาสูงขึ้นเพียงไร ก็ควรจะต้องรู้เนื้อวิชาพิสดารยิ่งขึ้นเพียงนั้น อันที่จริงความรู้เกี่ยวกับเนื้อวิชาและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของบุคคลหากจะเป็นสิ่งนำชื่นชมในศตวรรษก่อน ๆ แต่บัดนี้มนุษย์ก็ได้สร้างเครื่องมือสำหรับเป็นแหล่งป้อนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกสบายมากแล้ว สิ่งเหล่านั้นคือ พจนานุกรม สารานุกรม ตลอดจนสมองกล คำรับคำราและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย การให้การศึกษาก็เพื่อให้เข้าใจและจดจำเนื้อวิชาต่าง ๆ จึงน่าจะหมดสมัยและไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ความประเสริฐของมนุษย์มิได้อยู่ที่การรู้ไปเสียทุกสิ่ง แต่อยู่ที่การรู้จักคิด มีระบบการคิดที่สามารถตอบสนองประโยชน์ต่าง ๆ และรู้จักใช้ความรู้นั้น ๆ ได้อย่างไม่จำกัดมากกว่า ความจริงอีกข้อหนึ่งที่ขัดกับความเชื่อว่าการศึกษาคือการรู้เนื้อวิชาอย่างชัดแจ้งก็คือ ความเจริญอย่างรวดเร็วของวิทยาการต่าง ๆ จนกล่าวกันว่าความรู้ในช่วง 50 ปีมานี้จะเร็วกว่าในช่วง 500 ปีที่แล้วมาเป็นอันมาก วิทยาการทุกสาขาเจริญในอัตราเร่งอันยากที่คนธรรมดาสามัญไม่ว่าชาติใดภาษาใดจะติดตามให้รู้ได้หมดสิ้น การศึกษาที่ดีจึงน่าจะมุ่งให้มนุษย์มีความเข้าใจต่อแก่นสาระสำคัญหรือแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ มุ่งให้เกิดความคิดและได้รับระบบความคิดที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการรู้เนื้อวิชาต่าง ๆ โดยพิสดาร เพราะเนื้อวิชานั้น ๆ เรามักเครื่องมือ มีแหล่งวิชาที่จะอำนวยความสะดวกต่อการหยิบ

ฉวย นำมาใช้ประกอบความคิดของเราได้แล้วเป็นอย่างดี ยิ่งกาลเวลาล่วงไปความสะดวกก็จะยิ่งดีขึ้นไปอีก

การศึกษาเพื่อการอาชีพก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่ควรพิจารณาให้ตรงกับความเป็นจริงในชีวิตและสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจลักษณะภารกิจและข้อจำกัดของการศึกษาได้ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น นักการศึกษาและสามัญชนทั่วไปเป็นอันมากมีความเข้าใจว่า สถาบันการศึกษาจะต้องเป็นสถานฝึกวิชาชีพด้วยจึงจะเกิดผลดีในทางเศรษฐกิจ โดยหลักการนี้อาชีพทุกชนิดทุกระดับจึงได้รับการฝึกสอนกันในโรงเรียน ความคิดนี้แม้จะเป็นความประสงค์ดีและได้มีความพยายามในการจัดการอาชีวศึกษาขึ้นให้เป็นล่ำเป็นสันตลอดมาก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติเต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรค ถ้าจะพิจารณากันไปให้ถึงรากเงาของปัญหา ก็จะพบว่า การจัดการอาชีวศึกษา หรือการจัดโรงเรียนมัธยมแบบประสมตั้งอยู่บนความเข้าใจผิดในบทบาทอันแท้จริงของสถาบันการศึกษา กล่าวคือ ในโลกปัจจุบันที่เทคนิควิทยา มีความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้ารวดเร็วมากนี้ งานอาชีพทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงหลักการและกรรมวิธีในลักษณะปฏิวัติมากกว่าอนุวัติ ไม่ว่าจะเป็นการกลไกกรรม การพาณิชย์ การช่างานาชนิด การอุตสาหกรรม การบริการ การบริหาร การแพทย์ และวิทยาศาสตร์ทุกสาขา แม้กระทั่งการศึกษาเอง การฝึกอบรมคนให้เข้ากับลักษณะและธรรมชาติของงานอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง จำเป็นจะต้องได้รับการฝึกฝนเป็นการจำเพาะสำหรับงานนั้น ๆ และเมื่อเวลาล่วงไปอีกไม่นาน สิ่งที่ได้รับการฝึกฝนให้คิดเป็นทำเป็นไว้นั้น ก็จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมเพิ่มเติมใหม่อีกให้ก้าวหน้าทันเทคนิควิทยาใหม่เพื่อให้สามารถเผชิญกับปัญหาใหม่ความเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ ภารกิจเช่นว่านี้หน่วยงานที่รับผิดชอบภารกิจนั้น ๆ จะเป็นของเอกชนหรือรัฐก็ตาม น่าจะอยู่ในฐานะที่จะฝึกฝนอบรมคนใหม่เข้าสู่ระบบและคนที่ทำงานอยู่แล้วในระบบได้ดีกว่าสถาบันการศึกษา เพราะ

มีความเข้าใจและเข้าใจในความต้องการตามลักษณะงานที่เป็นอยู่มากกว่า ถ้าเช่นนั้นสถาบันการศึกษาควรทำอะไรในแง่ที่เกี่ยวกับการอาชีพในโลกปัจจุบันที่มีแต่การปฏิบัติปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา จึงจะไม่เป็นการซ้ำซ้อนกับหน่วยงานวิชาชีพต่าง ๆ และเป็น การให้รากฐานที่ดีให้แก่การประกอบอาชีพ คำตอบน่าจะอยู่ที่การให้การศึกษาแก่บุคคลให้มีความรู้พื้นฐาน มีความรู้สึกรู้จักคิด มีอุปนิสัย และมีความใฝ่ใจ พร้อมทั้งจะทำงานวิชาชีพอย่างหนึ่งอย่างใดได้โดยสอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิมที่มีอยู่ในตัวแต่ละบุคคล โดยไม่จำเป็นจะต้องเรียนรู้และฝึกฝนเกี่ยวกับรายละเอียดอันพิสดารของวิชาชีพนั้น ๆ สิ่งเหล่านั้นควรโน้มน้าวเพียงให้เกิดนิสัยปัจจัยที่จำเป็น แต่ควรละรายละเอียดไว้ให้เป็นภารกิจโดยตรงของแหล่งวิชาชีพนั้น ๆ ต่อไป หากจะเปรียบเทียบให้เป็นที่น่าสนใจสะดวกขึ้นก็น่าจะเปรียบสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งเจียรไนอัญมณีให้ปรากฏค่าตามธรรมชาติดั้งเดิมของอัญมณีนั่น ๆ ส่วนจะนำเอาอัญมณีที่เจียรไนแล้วนั้นไปตัดแปลงให้เป็นวัตถุรูปทรงใด เกิดประโยชน์ใช้สอยอย่างไรก็ให้เป็นภาระอีกโสดหนึ่งที่เป็นอิสระออกไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง สถาบันศึกษาน่าจะมีหน้าที่เพียงให้การฝึกฝนอบรมแก่บุคคลให้รู้ค่าแห่งตนเอง เกิดความประจักษ์ใจแก่ตนเองว่า คนรู้อะไร สันทัดอะไร และถ้าจะเลือกประกอบวิชาชีพเฉพาะอย่างประเภทใด ก็ให้มีทัศนคติและพื้นฐานทางความคิดและ

พฤติกรรมที่เหมาะสมกับวิชาชีพนั้น ๆ พอสมควร เพียงเท่านี้ภารกิจในการให้การศึกษาที่ยากลำบากยิ่งและใหญ่หลวงเต็มทีเสียแล้ว โดยไม่ต้องพูดถึงความชำนาญพิเศษในสาขาต่าง ๆ ที่นักการศึกษาเป็นอันมากใฝ่ฝันจะฝึกฝนในสถาบันการศึกษาของตน ถ้ารับหลักการข้อนี้กันได้โดยกว้างขวางก็จะลดปัญหาการอาชีวศึกษาลงได้มีใช้น้อย และจะเป็นการดำเนินอยู่ในร่องรอยอันเป็นความจริงที่เข้าถึงได้ของการจัดการศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันต่าง ๆ

เท่าที่ได้อภิปรายมาแต่ต้นพอจะสรุปได้ว่า การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ของมนุษย์เพื่อการแก้ปัญหาและยังให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็นต่อเนื่องและต้องการการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบการอยู่เสมอ การศึกษามีความหมายกว้าง ไกล และลึกกว่าการเรียนหนังสือและการไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญทางพุทธิปัญญา จิตใจ สังคม และพลานามัย การศึกษาคำเนินอยู่เป็นลำเป็นสันในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษามีใช่การเรียนรู้เนื้อหาวิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิดและระบบการศึกษาที่ดี และการศึกษาเป็นการโน้มน้าวให้บุคคลเกิดความประจักษ์ใจ และพัฒนาความสามารถของตนให้รู้ว่าคนทำอะไร ได้มากกว่าการฝึกฝนอาชีพเฉพาะอย่าง

กิจกรรม 1.3.1

ที่ว่า “ความหมายของการศึกษา กว้าง ตึก และไกล กว่า การไปโรงเรียนและการอ่านหนังสือ” นั้น ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด โปรดบันทึกความเห็นของท่านลงในแบบฝึกปฏิบัติ

แนวตอบกิจกรรม 1.3.1

1. การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. การศึกษาเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ เพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

เรื่องที่ 1.3.2

องค์ประกอบขั้นรากฐานของการศึกษา

โดยที่การศึกษามีความหมายและลักษณะภารกิจกว้างขวางสลับซับซ้อนมาก ทางที่จะเข้าใจเรื่องของการศึกษาได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญ ๆ บางประการเกี่ยวกับธรรมชาติของการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมที่เป็นเครื่องกำหนดลักษณะของการศึกษา วัตถุประสงค์และสาระสำคัญที่บุคคลควรได้ศึกษา และระบบวิธีของการศึกษา

ก. เกี่ยวกับธรรมชาติของการเรียนรู้

โดยปกติบุคคลมีความสามารถตามธรรมชาติที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้มาก แต่ความสามารถที่มีประจำตัวบุคคลเป็นศักยภาพ (potentiality) ติดตัวมาโดยกำเนิดมีไม่เท่ากันและไม่เหมือนกัน บางคนฉลาดมาก บางคนฉลาดน้อย บางคนมีความสนใจในบางเรื่องแต่ไม่สนใจในอีกหลาย ๆ เรื่อง บางคนเรียนรู้ได้เร็วแต่หลงลืม ในขณะที่บางคนเรียนช้ากว่าและแน่นแฟ้นมั่นคง บางคนเรียนได้ดีในระยะแรก ๆ แต่มีเหตุประกอบหลายประการในชีวิตที่ทำให้เรียนไม่ได้ดีในเวลาต่อมา ตรงกันข้ามกับบางคนที่เรียนไม่ถนัดในระยะต้น ๆ แต่ยิ่งเวลาผ่านไปก็ยิ่งเรียนดีขึ้นทุกที จึงเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่หลายแง่มุมระหว่างการจัดการศึกษาที่ดีควรกำหนดและดำเนินการให้สอดคล้องกับธรรมชาติข้อนี้ จึงจะถือว่าเป็นการศึกษาที่สมควร โดยหลักแห่งความเสมอภาคในสังคม ทุกคนควรมีโอกาสและสิทธิในการศึกษาเท่าเทียมกัน แต่เป็นไปได้ที่จะหวังให้ทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนเสมอเหมือนกัน เท่าที่เป็นอยู่สังคมได้พยายามให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยเสมอหน้า การศึกษาระดับสูงขึ้นไปเปิดโอกาสโดยทั่วหน้า แต่ผู้ที่เรียนได้ย่อมต้องเป็นผู้มีความสามารถจริง ๆ จึงจะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยยุติธรรม

อีกแง่หนึ่งในธรรมชาติของการเรียนรู้คือเรื่องของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ได้มีการโต้เถียงกันมานานในวงการศึกษาและจิตวิทยา ว่าอะไรมีอิทธิพลต่อการเรียนของบุคคลมากกว่ากัน ในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การโต้แย้งเช่นนั้นไร้ประโยชน์ แท้ที่จริงพันธุกรรมกับสิ่งแวดล้อมมีปัจจัยการต่อกัน เมล็ดข้าวพันธุ์ดีถ้าปลูกในที่นาดินไม่ดี น้ำไม่ดี อากาศก็ไม่ได้ ผลก็ย่อมไม่งาม ที่ดินดีพร้อมแต่ข้าวพันธุ์ไม่ดี ผลก็ไม่ดีเท่าที่ควร ปัญหาของการให้การศึกษาจึงอยู่ที่ว่า จะต้องให้เมล็ดพันธุ์ที่ดีได้เจริญในเนื้อดินดี และเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ค่อยดีก็ให้ได้เจริญในเนื้อดินดีเหมือนกัน เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นมนุษย์ร่วมสังคมกันแล้วจะเก็บไว้เฉย ๆ หรือทำลายเสียดังพืชที่ไร้ประโยชน์ ไม่มีทางเป็นไปได้ การศึกษาจึงไม่มีทางเลือกอย่างอื่น อยากรู้ก็ดี กฎธรรมชาติเป็นผู้กำหนดให้สติปัญญาความสามารถโดยกำเนิดของคนส่วนใหญ่อยู่ระดับกลาง ก็ไม่ดีมากนักแต่ก็ไม่เลว มีคนจำนวนน้อยที่เด่นหรือด้อยกว่าคนส่วนใหญ่ การให้การศึกษาแก่คนหมู่มากโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งถ้าจัดได้ดีแล้วคนประเภทเด่นและด้อยก็ย่อมได้รับอานิสงส์ด้วยโดยปริยาย

เกี่ยวกับวัยและกาลเวลาของการศึกษา สามัญสำนึกทั่วไปมักจะเห็นว่า การศึกษาเป็นเรื่องของปฐมวัยเท่านั้น ในรูปสถาบันก็คงไม่ผิดนัก แต่โดยธรรมชาติแห่งการเรียนรู้อันแท้จริงของคนเรา ทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนได้ตลอดชีวิต ในลักษณะและวิธีการที่ต่าง ๆ กัน อยากรู้ก็ดีในแง่จิตวิทยาพัฒนาการ วัยที่การศึกษามีผลลึกซึ้งแน่นอนแน่ชัดต่อบุคลิกและความรู้สึกนึกคิดที่สุดคือ วัยแรกเกิดถึง 5 ขวบ ประสบการณ์ใด ๆ ทั้งในทางที่ปรารถนาและไม่ปรารถนา ในช่วงอายุนี้อาจฝังติดแน่นเป็นรากฐานของวัย

ต่อ ๆ มา การให้การศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็กในวัยต้นจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก สังคมทั่ว ๆ ไปทุกแห่งในอดีตและปัจจุบันยังมิได้ให้ความเอาใจใส่ต่อประสบการณ์และการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้มากมายนัก ด้วยถือกันตามสามัญสำนึกว่า เด็กยังไม่รู้ประสีประสา การเลี้ยงดูอบรมก็แล้วแต่พ่อแม่และสิ่งแวดล้อมในเยาว์วัยจะชักจูงโน้มนำไป แต่ในสังคมที่ก้าวหน้าไปไกลแล้ว ได้มีการเอาใจใส่การศึกษาอบรมของเด็กวัยทารกมากขึ้นทุกที วัยต่อ ๆ มาคือ 6 ถึง 12, 13 ถึง 15, 16 ถึง 20 และ 20 ปีขึ้นไป สิ่งที่ผ่านมาเป็นประสบการณ์ให้บุคคลได้เรียนรู้ แม้จะสำคัญแต่ก็มีอิทธิพลต่อบุคลิกความรู้สึกนึกคิดของบุคคลเป็นรองวัยต้นเมื่อใดความจริงข้อนี้เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น ก็พอจะหวังได้ว่าจะมีการให้การศึกษาอบรมแก่เด็กวัย 1-5 ขวบตั้งขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจใหม่ที่น่าจะให้ประโยชน์ในการพิจารณาความประพฤติและการกระทำของคนหนุ่มสาวหรือผู้ใหญ่ในปัจจุบันอีกแง่หนึ่งก็คือ ความประพฤติและการกระทำที่ไม่พึงประสงค์หลายอย่างอาจมีผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูในวัยต้นอันแน่นแฟ้น จนการศึกษาอบรมในวัยต่อมาไม่สามารถจะแก้ไขลบล้างได้หมดบ้างกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้นเราอาจแก้ปัญหาก็ได้ถูกจุดยิ่งขึ้นโดยโทษโรงเรียนให้น้อยลง และหันมาเอาใจใส่การให้ความรู้ความเข้าใจ และแบบอย่างที่ดีงามต่อผู้เป็นบิดามารดาของเด็กในวัยทารกให้มากขึ้น

ข. เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมและวัฒนธรรม

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณา เพื่อการจัดดำเนินการศึกษามีลักษณะที่น่าพิศวง เพราะยุคนี้มีความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากและเร็วเสียจนบุคคลและสังคมทุกหนแห่งปรับตัวไม่ค่อยทัน ภารกิจการศึกษาที่จะต้องช่วยให้บุคคลและสังคมอยู่รอดอย่างเข้าใจโลกและก้าวไปข้างหน้าด้วยดี จึงยากกว่าในกาลก่อนเป็นอันมาก หากเสียจนชวนให้คิดถึงคำพูดของ เฮซ

จี เวลล์ ที่ว่า อารยธรรมของมนุษย์แท้ที่จริงคือการแข่งกันระหว่างการศึกษาภัยหายนะ (civilization is a race between education and catastrophe) คู่ขนานกับความสำเร็จ ความนำทางของโลกมนุษย์ก็คือ ความไม่สมดุลง ความขัดแย้ง ช่องว่าง ความระส่ำระสาย และความสูญเปล่า อันมองเห็นได้รู้สึกได้เป็นสามัญลักษณะของยุคปัจจุบัน ท่ามกลางสภาวะเช่นนี้ความยากลำบากของการศึกษาจึงมีอยู่อย่างน้อย 3 นัย คือ การให้การศึกษาเพื่อช่วยให้บุคคลเข้าใจสภาพแวดล้อมได้ถูกต้องตรงความเป็นจริงประการหนึ่ง การให้การศึกษาเพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมสามารถเผชิญปัญหาและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้โดยสวัสดิ์ประการหนึ่ง และการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า อีกประการหนึ่ง

ที่ว่าสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงมาก และเร็วอย่างน่าพิศวงนั้นอาจพิจารณาเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นได้เป็น 2 ทาง คือ

(1) ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเจริญทางวิทยาการโดยมันสมองและนํามือของมนุษย์ ได้เปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาก ทะเลทรายที่เคยแห้งแล้งถูกเปลี่ยนสภาพให้เป็นไร่นาที่ให้ผลผลิตสูงแม้ในที่ที่เคยท่วมท้นทำลายชีวิตและทรัพย์สินมาหลายศตวรรษก็ได้รับการควบคุมให้ปลอดภัยกลับอำนวยประโยชน์ทางกสิกรรมและการพลังงานแทน ป่ารกก็กลายเป็นไร่นา ชนบทกลายเป็นเมือง ระยะทางที่เคยใช้สัญจรด้วยเวลาเป็นแรมเดือนแรมปีก็ถูกย่นระยะให้เดินทางไปถึงได้ในชั่ววันเดียว โรคระบาดที่เคยทำลายชีวิตลงครั้งละมาก ๆ ก็ถูกขจัดปิดเป่าให้สิ้นฤทธิ์ แต่ในขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงในทางที่เป็นอันตรายก็มี ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้มากจนเกิดปฏิภูมุน่าเสียดทั้งในน้ำในอากาศและบนดิน จนเป็นพิษภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินมากขึ้นทุกที ชีวิตคนที่หมกมุ่นช่องเสพยาอยู่กับผลผลิตและสิ่งแวดล้อม

ล้อมทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ทำให้ห่าง
เหินธรรมชาติที่คุ้นเคยมาแต่เดิม สุขภาพจิตก็ทรุด
โทรมลง เหล่านี้เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้นอก
จากให้คุณ ให้โทษ และเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมนุษย์
อย่างไม่รู้จบสิ้นแล้ว ก็ยังเปลี่ยนแปลงความคิด
และพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงไป ที่เคยคิดว่า มนุษย์
เป็นบุตรของธรรมชาติย่อมอยู่ใต้อิทธิพลของ
ธรรมชาติ หรือที่เคยคิดว่ามนุษย์อยู่กับธรรมชาติ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็มีแนวโน้มทั่วไปเปลี่ยน
มาเป็นว่า มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติยิ่งขึ้นทุกที

อย่างไรก็ดี ถึงแม้มนุษย์จะสามารถ
ควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ยิ่งขึ้น
ทุกทีก็ตาม ถ้ามองย้อนกลับมาถึงธรรมชาติใน
ตัวเราเองทั้งร่างกายและจิตใจก็จะพบว่า หนทาง
ที่จะนำไปสู่การควบคุมธรรมชาติในตัวเราให้ได้
ดีจริง ๆ ยังอยู่อีกไกลนัก ยิ่งปรากฏว่าได้มีบุคคล
เช่นพระพุทธองค์ค้นพบสังขธรรม และวิถีทางที่
จะควบคุมธรรมชาติในตัวคนได้เมื่อกว่าสองพัน
ห้าร้อยปีมาแล้วก็ดูน่าอดสูยิ่งขึ้นไปอีก ที่ชีวิตจริง
ในปัจจุบันนี้เราได้ปล่อยให้หมีช่องว่างอันมหาศาล
ระหว่างความสามารถของมนุษย์ในการควบคุม
สภาพแวดล้อมกับความสามารถของมนุษย์ใน
การควบคุมธรรมชาติของตัวเอง สิ่งนี้ย่อมเป็น
ปัญหาข้อใหญ่สำหรับการศึกษาในอันที่จะลดความ
ไม่สมดุลดังกล่าว

(2) ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ก็ใน
เมื่อป่าเขากลายเป็นไร่นา ชนบทกลายเป็นเมือง
การติดต่อสัญจรระหว่างกันเป็นไปโดยกว้างขวาง
แบบแผนการดำรงชีพและการอยู่ร่วมกันของคน
ก็เปลี่ยนไป มนุษย์จำต้องอาศัยกันมากขึ้นในทาง
เศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้ง
มากและรุนแรงขึ้นในความคิดและผลประโยชน์

เพราะเหตุที่มีประชากรเพิ่มขึ้น วิทยาการก้าวหน้า
ขึ้นและแรงปรารถนาของคนทั่วไปก็มากขึ้น ความ
เห็นแก่ตัว การแข่งขันชิงดี เพื่อความอยู่รอดหรือ
เพื่อความอยู่ดีกว่าสบายกว่าในสังคมจึงมีอยู่ทั่วไป
ที่ใดการต่อสู้แข่งขันกันโดยแนวทางหรือวิถีที่
เปิดเผยยุติธรรมไม่ได้ผลตามที่ปรารถนา คนก็จะ
ดิ้นรนต่อสู้กันด้วยวิธีการที่ไม่เป็นธรรมนานาประ
การ ปัญหาข้อขัดแย้งจึงมีอยู่มากในทุก ๆ กลุ่ม
ชน ทุก ๆ ประเทศก็ว่าได้ ความขัดแย้งระหว่าง
บุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือบุคคลกับกลุ่ม แม้ประเทศ
ต่อประเทศ ค่ายต่อค่าย ลัทธิต่อลัทธิจึงมีมาก
แบบแผนการอยู่ร่วมกันที่เชื่อถือกันมากคือประ
ชาธิปไตย ก็ไม่แน่เสียแล้วว่าจะใช้ได้ ทรายใด
ที่มีปรากฏการณ์ทำนอง คนชนชยะหยุดชนชยะ
บุรุษไปรษณีย์หยุดส่งไปรษณีย์ภัณฑ์ นักการเมือง
หาเสียงด้วยอำมิส ขนาดบุหรี่ปลาแก้ม และบุคคล
ชั้นรัฐมนตรีวิวาทกับหนังสือพิมพ์ คนธรรมดา
สามัญยอมงนงสงสยหลักของประชาธิปไตย ย่อม
ไม่แน่ใจในสิทธิและหน้าที่ของตนและสถาบันต่าง ๆ

ในแง่เศรษฐกิจการทำมาหากินก็สลับ
ซับซ้อน และมีการเหลื่อมล้ำกันมากระหว่างผู้มี
อิทธิพลกับผู้ที่ไม่มีอิทธิพล ระหว่างผู้เดินตามระ
เบียบแบบแผนกับผู้อยู่เหนือแบบแผน ในสภาพ
การณ์เช่นนี้ ความยุติธรรมและความพึงพอใจของ
คนส่วนใหญ่ก็หมดไป เมื่อแก้ไขปัญหามาไม่ได้
หนัก ๆ เข้า บางคนบางหมู่เหล่าก็วิ่งเข้าหาลัทธิ
ความเชื่อที่ใช้กำลังเข้าประหัดประหาร โค่นล้าง
เป็นทางออกแก้ไขข้อขัดแย้ง ถ้าถามข้อใหญ่ก็คือ
คนธรรมดาสามัญจะดำรงตนอยู่รอดอย่างมีศักดิ์
ศรีได้อย่างไร ถึงสถาบันและสังคมนั้นเองในส่วน
รวมก็เกิด จะอยู่รอดได้อย่างไร การศึกษาในฐานะ
เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของ
สังคมมีบทบาทหน้าที่อย่างไรที่จะทำให้นักคนและ
สังคมมีความเข้าใจในความจริงของปัญหาและขจัด
บิดเบือนสภาพที่ไม่พึงประสงค์ได้ ถ้าจะถือว่าปัญหา
เช่นนี้ใหญ่หลวงเกินไป และไม่ใช้ภาระหน้าที่ของ
วงการศึกษา แต่เป็นหน้าที่ของการปกครอง กฏ-

หมาย จารีตประเพณีและสถาบันอื่น ๆ ก็คงจะไม่ถูก เพราะการศึกษามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน ในอันที่จะเตรียมบุคคลให้เข้าใจ รู้จักปรับตัวและปรับปรุงแก้ไขสภาพการณ์ต่าง ๆ ตามนัยของภารกิจการศึกษาที่กล่าวไว้ข้างต้น

นอกจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของยุคนี้มีลักษณะที่ผิดไปจากที่เคยรู้เคยเข้าใจกันเป็นอันมาก ในประการต้น เพราะเหตุที่ชาติต่าง ๆ ทั่วโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น แบบอย่างความนึกคิด การกระทำและจารีตประเพณีของแต่ละชาติ ต่างก็ได้รับอิทธิพลจากภายนอกทั้งในแง่ที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนา ในขณะที่ชาติใหม่ ๆ บางชาติยังค้นหาเอกลักษณ์ของตนไม่พบ หลายชาติรวมทั้งไทยก็กำลังหวังไขเอกลักษณ์เดิมของตนมากขึ้น อีกแง่หนึ่ง ในการวิจัยทางสังคมวิทยาเมื่อเร็ว ๆ นี้ นักสังคมวิทยาได้พบสิ่งที่น่าสนใจยิ่งประการหนึ่ง คือ ชนต่างชาติต่างภาษาต่างระดับพัฒนาการเริ่มจะมีคติเกี่ยวกับบุคคลสมัยใหม่ (individual modernity) ตรงกันอย่างน้อยพิศวง กล่าวคือ ชีวิตใหม่ของยุคนี้มีแรงผลักดันให้คนที่อยู่ในโลกปัจจุบันได้ดีพอควรมีคุณลักษณะที่จำเป็นบางประการ เช่น

- (1) กล้าเผชิญประสบการณ์ใหม่ ๆ
- (2) ไม่อยู่ใต้อำนาจของวงการหรือสถาบันตามแบบรูปเดิม ๆ
- (3) เชื่อในหลักของวิทยาการ
- (4) มีความปรารถนาให้ตนและครอบครัวเจริญก้าวหน้าในการศึกษาและทางอาชีพ
- (5) ชอบตรงเวลาและชอบคิดการล่วงหน้า

1 Alex Inkeles, "Making Men Modern: On the Causes and Consequences of Individual Change in Six Developing Countries," *American Journal of Sociology* Vol. 75 No. 2. (September 1969), p.210.

2, 3, 4, 5 ศัพท์เฉพาะเหล่านี้ยังไม่ได้บัญญัติไว้

(6) สนใจกิจการบ้านเมืองโดยกว้างขวาง และ

(7) กระตือรือร้นที่จะติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ อยู่เสมอ¹ ในการปลูกฝังและสร้างเสริมคุณลักษณะเหล่านี้ การให้การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างไร ออกจะเป็นที่ประจักษ์ชัดเต็มที่อยู่แล้ว

อนึ่ง สิ่งที่เป็นเรื่องแปลกแต่จริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมยุคปัจจุบันนี้ประการหนึ่งที่ผู้มีหน้าที่ในทางการศึกษาจำเป็นต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษก็คือ ในปัจจุบันมีแบบอย่างวัฒนธรรมหลายประเภทอยู่ร่วมสมัยกันและติดต่อกันอย่างกว้างขวาง ข้อขัดแย้ง ช่องว่าง และวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จึงมีอยู่มาก ถ้าไม่เข้าใจแบบอย่างวัฒนธรรมเหล่านี้ในชั้นมูลฐาน การจัดการศึกษาก็อาจประสบความบกพร่องผิดพลาดได้ง่าย โดยอรรถาธิบายของมีด (Margaret Mead) เรามีวัฒนธรรม 3 ประเภทอยู่ในยุคปัจจุบัน คือ

(ก) วัฒนธรรมบรรพวิสัย² (Postfigurative) ที่มีแบบอย่างของความคิดและความประพฤติสถาปนาไว้แน่นอน ผู้เยาว์ที่เกิดมาในวัฒนธรรมประเภทนี้เรียนรู้แบบอย่างด้วยประสบการณ์ตรงจากผู้ใหญ่ทางเดียว ก็ถือว่าเพียงพอที่จะเป็นสมาชิกที่ใช้การได้ของกลุ่มชนนั้นแล้ว วัฒนธรรมอย่างนี้มีหลงเหลืออยู่ในรูปของสังคมปฐมฐาน³ (Primitive societies) อันเป็นสังคมกลุ่มย่อยอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง

(ข) วัฒนธรรมสหวิสัย⁴ (Cofigurative) ซึ่งทั้งผู้เยาว์ผู้ใหญ่ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และเสริมสร้างประสบการณ์จากคนร่วมสมัย เพราะในช่วงอายุขัยของบุคคลมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ จะถือตามแบบอย่างของบรรพชนฝ่ายเดียวย่อมไม่เพียงพอที่จะอยู่ในสังคมนั้น ๆ สังคมแบบนี้มีอยู่

ทั่วไปในโลกปัจจุบัน และ

(ก) วัฒนธรรมอนาคตวิสัย⁶ (Prefigurative) ซึ่งผู้ใหญ่เรียนรู้จากผู้เยาว์แบบนี้ จัดว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่โดยเฉพาะของยุคปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากเกินการคาดคะเนล่วงหน้าและนอกแบบแผนเดิม ผู้เยาว์เป็นผู้เผชิญอนาคตอันไม่แน่นอน โดยที่ผู้ใหญ่ผู้ผ่านชีวิตมาก่อนไม่อาจจะนำประสบการณ์เดิมของตนมาแนะนำหรือหาคำตอบให้ได้มากนัก เพราะสภาพการณ์ที่ผู้เยาว์ต้องเผชิญไม่เหมือนสภาพการณ์ของคนรุ่นก่อนในวันคืนก่อน ๆ ทางเดียวที่ผู้ใหญ่และผู้เยาว์จะอยู่ร่วมสมัยกันได้โดยมีข้อขัดแย้งน้อยลง ก็ด้วยการที่ผู้ใหญ่ยอมเรียนรู้จากผู้เยาว์⁶

การให้การศึกษาที่ดำเนินอยู่ในบ้านเมืองของเราทุกวันนี้ค่อนข้างไปในทางใด ดูออกจะค่อนข้างไปตามวัฒนธรรมประเภท ก. และ ข. อยู่มาก อันที่จริง วัฒนธรรมทั้งสามประเภทนี้มีได้มีอยู่ในแบบรูปบริสุทธิ์เฉพาะแบบหนึ่งแบบใด แต่จะมีผสมอยู่หลาย ๆ แบบในเทศะกาละเดียวกัน ทั้งที่รู้ได้และที่ไม่รู้ ข้อสำคัญคือ การให้การศึกษาในที่นั้นมีลักษณะโน้มเอียงไปในรูปใดเป็นปฐม โดยนัยนี้ ก็พอจะอนุมานได้ว่า สังคมของเราในปัจจุบันนี้ ผู้ใหญ่ยังมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้จากผู้เยาว์ แต่สภาพการณ์ก็กำลังผลักดันให้เห็นความจำเป็นขึ้นเรื่อย ๆ ทุกขณะ

ก. เกี่ยวกับวัตถุประสงค์และสาระสำคัญของการศึกษา

ความยากลำบากอันใหญ่หลวงของการจัดการศึกษาไม่ว่าที่ใด เห็นจะอยู่ที่ช่องว่างระหว่างความปรารถนาอันสูงส่งกับความสามารถที่จะทำให้เกิดผลจริงได้ เท่าที่ได้ประมวลสภาพการณ์ความจำเป็นต่าง ๆ และปัญหาของยุคปัจจุบันไว้ อย่างย่อ ๆ ข้างต้น ก็พอจะมองเห็นแล้วว่า มีสิ่งอันพึงปรารถนามากมายไม่มีที่สิ้นสุดที่คนทั้งหลายคาดหวังให้ผู้บริหารจัดการศึกษาได้คำนึง

ถึงในการให้การศึกษา และเมื่อได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์ และสาระสำคัญของการศึกษาขึ้นไว้เป็นหลักในการปฏิบัติแล้ว ก็เป็นไปไม่ได้ที่จะปฏิบัติให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์อย่างเต็มที่ ถ้ายอมรับความจริงกันได้ว่า ยังไม่เคยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาใดสมบูรณ์เป็นอุดมคติ และไม่เคยมีผู้ใดคณะใดจัดการศึกษาได้สำเร็จสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ เพียงแต่รู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับความจำเป็น และมีความพยายามที่จะดำเนินการให้ดีที่สุดตามสภาพที่จะเป็นไปได้ก็ดีแล้ว ภารกิจการศึกษา ก็คงจะไม่เหลือวิสัยความจริงอีกบางประการที่ต้องคำนึงถึงก็คือวัตถุประสงค์ และสาระสำคัญของการศึกษาในแต่ละประเทศย่อมจะต้องมีลักษณะผิดแผกกันไปตามความจำเป็น และสภาพของประเทศชาตินั้น และจะต้องผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยในกาลเทศะต่าง ๆ อยู่เสมอไม่หยุดยั้ง

เมื่อคำนึงถึงลักษณะภารกิจของการศึกษา ธรรมชาติของการเรียนรู้ ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะสำหรับบ้านเมืองอย่างประเทศไทยของเรา ผู้เขียนใคร่เสนอทัศนนะว่า การจัดการศึกษาน่าจะได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์ใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาควรเลือกเฟ้นให้หลักของความรู้ ความคิด วิธีการและนิสัยที่ดี เพื่อให้เป็นรากฐานที่บุคคลจะได้เรียนรู้และพัฒนาความสามารถของตนได้ตลอดชีวิต ดังที่ได้อภิปรายไว้แล้วในตอนต้นว่า ในช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่ง การเรียนรู้หรือสร้างสมประสบการณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกช่วงเวลาที่ยุคคลนั้นเข้าโรงเรียน ถ้ามิได้หลักที่ดีไว้เสียแต่ต้นแล้ว บุคคลนั้นย่อมจะเรียนรู้ปะปะ ผิด ๆ ถูก ๆ ช่วงที่ได้รับการศึกษา แม้จะเป็นช่วงสั้นจึงเป็นช่วงสำคัญที่จะต้องเลือกเฟ้นให้บุคคลได้รับความรู้ความคิด (concepts)

6 สรุปความจาก : Margaret Mead, Culture & Commitment: A Study of the Generation Gap, London : Bodley Head, 1970.

ทักษะ (skills) ระเบียบวิธี (methods) และนิสัย (habits) ที่จำเป็นต่าง ๆ ไว้เป็นทุนรอนเป็นอันมาก ถ้ามีได้ใส่ใจให้แก่และสาระอันแท้จริงไว้แก่บุคคล มุ่งแต่จะให้เรียนรู้รายละเอียดของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ อย่างไร้จุดหมาย ดังที่เป็นอยู่มากในปัจจุบันนี้ ความรู้เบ็ดเตล็ดที่บุคคลได้ไปนั้นในไม่ช้าก็จะไร้ประโยชน์ และจะถูกหลงลืมเสียเกือบหมด บุคคลนั้นย่อมจะขาดหลักที่จะเรียนรู้อะไร ๆ ไปตลอดชีวิต การให้การศึกษาคที่ดีจึงจำต้องพิถีพิถันเลือกเฟ้นให้สิ่งที่ดีที่สุดคือความคิด ทักษะ ระเบียบวิธี และนิสัย ตลอดจนทัศนคติเพื่อประโยชน์ระยะยาวของบุคคลและประเทศชาติในสวนรวม

2. การศึกษาควรเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของชาติบ้านเมือง ความอยู่รอดในที่นี้มีได้หมายความว่าแต่เพียงความอยู่รอดจากภัยคุกคามทางการเมืองภายนอก และภายในประเทศที่กำลังประสบอยู่ แต่หมายถึงความอยู่รอดในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมด้วย ปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งแห่งความอยู่รอดท่ามกลางโลกอันผันผวนระส่ำระสายนี้ อยู่ที่มหาชนในชาติมีการศึกษาคดีถึงขนาดที่จะเป็นกำลังทางเศรษฐกิจที่แข็งแรง แม้จะหย่อนในทางทรัพยากรก็ยังมีหลักที่จะเจริญก้าวหน้าได้ดังตัวอย่างประเทศญี่ปุ่น เดนมาร์ก และอิสราเอล ทั้งนี้เพราะพลเมืองของชาติเหล่านี้มีทั้งสติปัญญา กำลังความสามารถ ความขยันขันแข็งและความพร้อม สิ่งเหล่านี้ย่อมต้องการการปลูกฝังด้วยการให้การศึกษาคที่เหมาะที่ควร ในแง่วัฒนธรรมชาติบ้านเมืองก็จำเป็นจะต้องอยู่รอดโดยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตัวเองเป็นศรีสง่า และสามารถปรับปรุงวัฒนธรรมของตนให้เหมาะสมแก่กาลสมัยด้วยการไม่ต่อต้านความคิดใหม่แบบแผนใหม่อย่างหลับตา คือคิดแต่ก็ไม่หลงของใหม่อย่างไร้สติ ไร้ความเป็นตัวของตัว การที่จะเป็นไปได้ดังว่านี้ก็จำต้องอาศัยการให้การศึกษาคที่ปลูกฝังทัศนคติและนิสัยปัจจัยที่ดี ให้รู้สำนึกในสิ่งที่ดีงามของชาติ ขัดเกลาสิ่ง

ที่บกพร่อง และรับของใหม่ได้ด้วยความยุติธรรม อีกประการหนึ่งเห็นควรจะต้องเน้นไว้เป็นพิเศษว่า ความอยู่รอดหมายถึงอยู่อย่างแข็งแรงภาคภูมิ มิใช่เพียงแต่อยู่รอดปากเหยี่ยวปากกาอย่างอ่อนแอไร้ศักดิ์ศรี ในประวัติศาสตร์อันยาวนานของชาติไทย เรามีความภาคภูมิใจที่สามารถอยู่รอดมาโดยสวัสดิ์ ในขณะที่เพื่อนบ้านส่วนใหญ่ในเอเชียประสบหายนะ จึงควรที่เราจะต้องทำทุกอย่างโดยเฉพาะในทางการศึกษาคที่จะให้เราสามารถอยู่รอดด้วยดีตลอดไป

3. การศึกษาควรเสริมสร้างคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในทางที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงให้มนุษย์เข้าใจและรู้จักปรับธรรมชาติของตนเองให้อยู่ในแนวทางที่เป็นคุณแก่ตนและสังคม ดังที่ได้ชี้ให้เห็นในตอนต้นแล้วว่า ในยุคนั้นมนุษย์พยายามเป็นนายเหนือธรรมชาติ เสียจนทำให้เสียดุลย์ธรรมชาติและดุลย์ในสังคม มนุษย์ไปด้วยเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้ว่า ความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์ของคนบางกลุ่มด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจมีผลในทางทำลายธรรมชาติ ป่าเขา น้ำ อากาศ และพืชสัตว์ จนเกิดความเดือดร้อนในเชิงนิเวศวิทยาขยับขึ้นทุกที ขณะเดียวกันความเจริญทางวัตถุมีอิทธิพลในการปลุกปั่นยั่วยุ แรงปรารถนาของคนทั่วไปจนขาดความรู้จักประมาณ ขาดความยับยั้งชั่งใจ คนเป็นอันมากมุ่งแต่จะดิ้นรนให้สมปรารถนาไปเสียทุกอย่าง สันโดษหมดไป ปัญหาทางศีลธรรมจรรยาของคนส่วนใหญ่ก็เกิดขึ้นมาก สุขอันเกิดจากความสงบระงับ กลายเป็นสิ่งเขลาและถ้าสมัยในภาวะการณ์เช่นนี้ การศึกษาคที่ถูกที่ควรจะต้องให้ความสนใจ และให้ความสำคัญแก่ปัญหาเช่นนี้เป็นพิเศษ โดยพยายามแก้ไขให้มีคุณภาพมากขึ้น กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษาคเพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมยิ่งขึ้น และอีกแง่หนึ่งก็ให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์เองยิ่งขึ้น เมื่อเข้าใจมากขึ้นแล้ว ก็จะต้องเสริมสร้างทัศนคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยถือหลัก

ผ่อนปรนตามอาณัติของธรรมชาติในเรื่องที่ไม่เป็นโทษแก่ตนและผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ให้รู้จักสงบระงับหรือควบคุมให้อยู่ในขอบเขตที่ดำรงเกี่ยวกับธรรมชาติภายใน ที่เห็นว่าเป็นอันตรายหรือที่จะนำไปสู่สภาพการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาในภายหลัง

การให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินี้ สำหรับวัฒนธรรมอย่างไทยเรามีข้อได้เปรียบเป็นอันมากที่มีพุทธศาสนาเป็นมรดกตกทอดมาทั้งในรูปสถาบันและจริยวัตร เพราะสาระและวิธีการแห่งพุทธศาสนา ล้วนแต่นำไปสู่การรู้จักธรรมชาติของมนุษย์เอง ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดคุณภาพทั้งสิ้น นับว่าเป็นอริยทรัพย์อันประมาศค่ามิได้ สำหรับความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การศึกษาก็จะยึดหลักและระเบียบวิธีของวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะนิเวศวิทยา

4. การศึกษาควรเตรียมบุคคล และสังคม ให้สามารถเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ใหม่ๆ ที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อนด้วยปัญญาและสติ ถึงจะยากเย็นอย่างไรก็ดูจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นเมื่อพิจารณาคุณลักษณะความเปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็วของโลกสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้ว่า ชีวิตในเยาว์วัยคนหนึ่งจะแตกต่างจากชีวิตเมื่อหนุ่มสาวและเมื่อล่วงเข้าวัยชรา มาก ยิ่งถ้าต่างช่วงกันด้วยแล้ว ก็จะเห็นว่า มีช่องว่างของความไม่เข้าใจหรือเข้ากันไม่ได้มากเป็นล้นพ้น ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะบุคคลมิได้ถูกฝึกฝนอบรมให้รู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งใหม่ ๆ เพียงพอ การครองชีวิตเพียงแต่ให้มีความราบรื่นพอสมควร จึงเป็นของยากสำหรับสมัยนี้ การศึกษาจะยังประโยชน์แก่บุคคลและสังคมได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อสามารถช่วยให้บุคคลและสังคมมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ใหม่ๆ ได้ด้วยปัญญาและสติ อันที่จริงอารยธรรมของมนุษยชาติมีกำเนิดและมีวิวัฒนาการได้ถึงขนาดนี้ ก็ด้วยอาศัยความสามารถพิเศษขั้นหนึ่งของมนุษย์ คือสามารถปรับตัว

ได้ด้วยปัญญาและสติเหนือกว่าสัตว์อื่นใดทั้งปวง แต่แน่ละในอดีตถึงปัจจุบันมนุษย์ชอบทเรียนแต่ละอย่างด้วยชีวิต ทรัพย์สิ้น และความทุกข์ทรมาน อภิมหาศาล ก็จะต้องเจ็บเสียก่อนจึงจะเปลี่ยนแปลงปรับตัวได้ ความยากลำบากจึงมีอยู่สองนัย กล่าวคือ ทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนแปลงได้โดยเสียหายน้อยที่สุดประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ได้แก่ความจำกัดของเวลา ด้วยความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของวิทยาการ ประชากร และแรงปรารถนาของชน บุคคลทุกคนจะต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วจนบางครั้งยังมีทันจะเคยชินต่อความคิดและแบบแผนพฤติกรรมใหม่เพียงพอ ก็มีเหตุจะต้องเปลี่ยนแปลงไปเสียอีกแล้ว ภาวะของความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่รู้จักจบสิ้นนี้บุคคลและสังคมในอดีตยังมีเวลาหยุดคิดไตร่ตรอง แล้วจึงปรับตัวไปเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ทุกวันนี้เราไม่มีเวลาอย่างนั้นเท่าใดนัก ในสังคมบางแห่ง โดยเฉพาะทางตะวันตกอาจมีทางเลือกให้แก่คนที่ปรับตัวไม่ได้ หรือไม่ต้องการการปรับตัว แต่ในสังคมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ไม่มีทางเลือกมากนัก คนในสังคมนั้นก็คับใจจนมีอาการทางโรคจิตสูงกว่าปกติ เมื่อหาทางออกที่แยกกายไม่ได้หนักเข้าก็หันเข้าหาทางออกแปลก ๆ ในรูปของบุปผาชนบ้าง ชัยใหม่บ้าง หรือการเสพยาและยาเสพติดเพื่อความสงบระงับบ้าง ฯลฯ พฤติการณ์ทั้งหมดนี้เป็นอาการป่วยของมนุษย์ที่ดิ้นรนแสวงหาความสุขด้วยอวิชชาทั้งสิ้น เราคงไม่ปรารถนาจะเห็นผู้คนและสังคมในบ้านเมืองของเราป่วยไข้ปานนี้ ความเข้าใจและทัศนคติอันสำคัญยิ่งที่ควรได้รับการปลูกฝังด้วยการศึกษา จึงได้แก่ การเห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และปรับตัวกันตลอดชีวิต ดูออกจะเป็นภาวะที่น่าเหนื่อยยิ่งนัก ก็ได้แต่หวังว่าในสังคมที่มีจริยธรรมและมีอิสระเสรีภาพอย่างแท้จริงเช่นสังคมของชาวพุทธที่มีรากฐานของความคิดและความประพฤติอยู่บนปรัชญาไตรลักษณ์ คงจะมีทางเลือกอันดีงามให้บุคคลแสวงหาเป็นที่พึ่ง การจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลสามารถเผชิญสิ่งต่าง ๆ ได้

ด้วยปัญญาและสตินี้ นอกจากจะอาศัยความรู้ความ สันติ วิจาร์ณญาณ และความคล่องตัวในวิชา ทางโลกแล้ว ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องอาศัยทางธรรม โดยเฉพาะสภาวะและวิธีการที่มีการค้นคว้าศึกษา ไว้ในพระพุทธศาสนา ความข้อนี้อาจจริงหรือไม่เพียงไร ควรจะมีการอภิปรายโต้แย้งโดยพิสดารกันต่อไป

5. การศึกษาควรส่งเสริมให้มีการแสวงหาความเยี่ยมยอด (Pursue of excellence) ทั้งนี้ ก็ด้วยพิจารณาเห็นว่า ในบ้านเมืองไทยทุกวันนี้ มีปัญหาหนักไปเสียทุกแง่ทุกมุม ในกิจการงานทุกอย่างทุกวงการ มักจะได้พบเห็นกันเสมอว่าอะไร ๆ ก็ทำกันได้ แต่ทำเอาดีไม่ได้ ถ้าทำถนนก็ต้องขุบ ทำสะพานก็ต้องทรุด พิมพ์หนังสือก็ผิดมาก ออกแบบอาคารบ้านเรือนก็อยู่ไม่สบาย ใช้น้ำไม่สะดวก คำขายก็ขาดทุน รักษาไข้ คนไข้ก็ตายด้วยหย่อนฝีมือ เรือนวิชาก็ไม่รู้จริง สร้างภาพยนตร์ก็ด้อย ทั้งรสนิยมและฝีมือจนเหลือจะกล่าว ฯลฯ ความบกพร่องเหล่านี้ จริงอยู่ส่วนหนึ่งมาจากภาวะศีลธรรมที่เสื่อมทรามเพราะจิตใจขาดสมดุลย์ และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นธรรมดาโลกย่อมจะผลิตผลด บกพร่องบ้าง แต่อีกส่วนหนึ่งใครจะปฏิเสธได้ว่า เพราะคนส่วนใหญ่ขาดความมุ่งมั่นที่จะทำอะไร ๆ ด้วยยึดถือคุณภาพหรือมาตรฐานอันสูง คนส่วนใหญ่พอใจอยู่กับความมั่งงาย สุขเอาเผากิน และมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องทำอะไรให้ดีขึ้น ทั้งทัศนคติเช่นนี้เป็นอันตรายใหญ่หลวงต่อความเจริญของส่วนรวมและล่อแหลมต่อความอยู่รอดท่ามกลางโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันทุกวันนี้ ยิ่งหมายถึงความอยู่รอดอย่างแข็งแรงภาคภูมิด้วยแล้วก็ยังน่าห่วง ถ้าเพียงแต่ได้มีการเน้นให้เห็นความจำเป็นความสำคัญของคุณภาพยอดเยี่ยม ในกิจการงานทุกอย่าง และมีการสร้างแรงจูงใจที่มีน้ำหนักดึงดูดจิตใจกันได้จริงจัง ๆ แล้ว ก็คงไม่สายเกินไป จุดเริ่มต้นที่จะแก้ไขให้มีการใส่ใจแสวงหาความดีจริง ความเป็นเยี่ยมนี้ เห็นจะไม่

แคล้วการให้การศึกษาอีกนั่นเอง ข้อที่น่าวิตกอย่างยิ่งก็คือ ในวงการศึกษามีใครเห็นความสำคัญข้อนี้แล้วสักแค่ไหน และเรามีคนชั้นเยี่ยมให้ความสนใจการศึกษาของชาติอย่างจริงจังสักกี่คน

เท่าที่ได้เสนอความเห็นข้างต้นมา 5 ประการ เกี่ยวกับความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของเราตามที่เสนอของผู้เขียนในฐานะนักการศึกษา จะเห็นว่าผู้เขียนจงใจเลือกเฟ้นเฉพาะสิ่งที่เห็นว่าเป็นรีบด่วนเท่านั้น แท้ที่จริงยังมีสิ่งอันพึงปรารถนาอีกมากมายที่จะนำมาพิจารณากันได้ต่อไปมีรู้จักจบสิ้น ขึ้นต่อไปที่ควรพิจารณากันก็คือ การจัดการศึกษาให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางข้างต้นนี้ ควรคำนึงถึงสาระสำคัญหรือเนื้อหาของการศึกษาให้มีอะไรบ้าง

เนื้อหาสาระของการศึกษาที่ควรจัดให้เรียนรู้ ย่อมมีขอบเขตกว้างขวางเป็นอันมากกล่าวโดยย่อตามระบบจำแนกของบลูม⁷ ก็ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธิปัญญา (cognitive domain) ประการหนึ่ง การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม-ทัศนคติ (affective domain) ประการหนึ่ง⁸ และการเรียนรู้เชิงพฤติกรรมการเคลื่อนไหว (psychomotor domain) อีกประการหนึ่ง ระบบจำแนกนี้มีเพื่อความสะดวกในการทำความรู้จัก และกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาเป็นสำคัญ

สำหรับการเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธิปัญญานั้น จุดอ่อนของเราคือ เน้นให้จดจำข้อเท็จจริงอันเป็นรายละเอียดมากเกินไป แต่ความคิด ความหมาย วิจาร์ณญาณ การรู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตลอดจนการรู้จักนำหลักการมาประยุกต์ได้รับความสนใจน้อยเต็มที่ การเรียนการสอนวิชาใด ๆ ก็ตาม จึงควรเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจหลัก (concepts) หรือสาระสำคัญของสิ่งนั้น ๆ เสียก่อนเป็นราก

7 Bloom, Benjamin S., *Taxonomy of Educational Objectives*, New York : David Mckay Co., 1956.

8 ศัพท์เฉพาะเหล่านี้ ยังไม่มีบัญญัติในภาษาไทย

ฐาน ข้อนั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อความเติบโตทางปัญญาในระยะยาว ผู้ที่เรียนสิ่งใดโดยจับหลักที่เป็นแก่นสาระสำคัญของวิชานั้น ๆ ไม่ได้ก็ยากที่จะเข้าใจรายละเอียดโดยพิสดาร หรือติดตามความเจริญก้าวหน้าของวิชานั้นต่อไป ถึงวิทยาการก้าวหน้าไปถึงไหนก็ไม่มีความสามารถจะติดตามรู้ได้ดั่งแท้ การเรียนให้รู้จริงรู้เข้เข้ม จึงควรมุ่งความเข้าใจแก่น และถ้าจำเป็นก็ละรายละเอียดอันเป็นพลความหรือข้อเท็จจริงประกอบเสียได้บ้างอย่างไรก็ดี การเรียนรู้สรรพวิทยาทั้งหลาย นักศึกษามีหน้าที่กำหนดให้พอเหมาะแก่เวลาและวุฒิภาวะของผู้เรียนในคาบอายุต่าง ๆ ข้อสำคัญเมื่อเรียนแล้ว ต้องให้เกิดความรู้อันแท้จริง และที่เหนือกว่าความรู้ความเข้าใจก็คือ ปรีชาญาณ (wisdom) อันเป็นเรื่องจำเพาะของแต่ละบุคคล การศึกษาที่ถูกต้องย่อมโน้มนำให้ผู้เรียนเกิดปรีชาญาณของตนเองในที่สุด อนึ่ง วิชาทุกสาขาที่มีอยู่ทุกวันนี้จะเป็น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยธรรมศาสตร์ คณิตศาสตร์และตรรกวิทยา ปรัชญา ศิลปะ ฯลฯ ย่อมมีคุณประโยชน์ทั้งสิ้น บุคคลควรเลือกเรียนให้เหมาะแก่อุปนิสัยและความสันตติเฉพาะตน และจำต้องเข้าถึงระเบียบวิธี (methods of inquiry) ของศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยแท้จริง สำหรับบ้านเมืองในสวนรวมออกจะเป็นการยากที่จะชี้ลงไปว่าวิชาใดสำคัญกว่าวิชาใด ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นในกาลเทศะต่าง ๆ กัน ความยากลำบากของการจัดการศึกษามีอยู่เป็นอเนกประการ แต่สิ่งที่ยากที่สุดก็คือการทำให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง ค้นตัวเองพบว่าเป็นคนอย่างไร มีความสามารถ มีความสนใจ มีความสันตติโน้มนำไปทางใด ถ้าการศึกษาเริ่มต้นถูกที่จุดนี้ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จก็มีมาก ทั้งส่วนตนและส่วนรวมคือบ้านเมือง

สำหรับการเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยมและทัศนคติ (affective domain) หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ออกจะเป็นเรื่องแยกย่อยไปกว่าวิทยาการในภาคพุทธิปัญญา การเรียนรู้คุณธรรมค่านิยมต่าง ๆ มิได้เกิดขึ้นโดยวิธีเดียวกับการเรียนสรรพ

วิชาต่าง ๆ แต่เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์สัมผัสหรือรู้สึกเฉพาะตน เคล็ดลับของการเรียนรู้ประเภทนี้จึงขึ้นอยู่กับกำหนัดสิ่งแวดล้อมอันพึงประสงค์ การกำหนดแบบอย่างความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดและความประพฤติให้ผู้เรียนได้อยู่ได้เป็นจริง ๆ และที่สำคัญยิ่งก็คือ ต้องสอนด้วยตัวอย่างที่ดีงามจึงจะเกิดผล ความมุ่งหมายทางการศึกษาสำคัญ ๆ บางประการตามที่ได้เสนอไว้ในตอนต้น มีอาจสอนกันได้เหมือนการสอนเลขคณิต เช่นการที่จะให้บุคคลแสวงหาความเป็นเยี่ยมความเป็นเลิศ (excellence) ในเรื่องใด ๆ ควรจะต้องมีวิธีชักจูงโน้มนำด้วยแบบอย่าง กรณีแวดล้อมหรือด้วยการให้รางวัลและการลงโทษ เป็นสำคัญ

สำหรับการเรียนรู้ในเชิงพฤติกรรมการณ์เคลื่อนไหว (psychomotor domain) ได้แก่การกีฬาทุกชนิด และทักษะเฉพาะอย่าง เช่นการขับรถยนต์ ตลอดจนการเรียนรู้ภาษาต่าง ๆ ก็มีวิธีเรียนแปลกออกไปอีก คือ จะเรียนรู้ได้ก็ด้วยการฝึกฝนตามแบบอย่างที่กำหนดให้เป็นสำคัญ สำหรับการเรียนรู้ประสบการณ์ประเภทนี้จะไม่ค่อยยุ่งยากสลับซับซ้อนนัก ถ้าต้องการคุณภาพดีเยี่ยมหรือความเป็นเลิศ ก็เห็นจะต้องอุทิศให้กับการฝึกฝนกับผู้ที่มีความรู้ความสันตติเป็นเยี่ยม เป็นสำคัญ

เห็นจะพอสรุปได้ว่า การกำหนดประสบการณ์ทั้งหลายทั้งปวงให้ผู้เรียนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่อาจกำหนดขึ้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงประสบการณ์ทั้งสามลักษณะคือ ในทางพุทธิปัญญา ในทางทัศนคติและค่านิยม และในทางพฤติกรรมการณ์เคลื่อนไหวจึงจะถูกถ้วนสมบูรณ์ซึ่งประสบการณ์แต่ละประเภทต่างก็มีวิธีการเรียนรู้แตกต่างกันออกไป ไม่อาจจะใช้วิธีเดียวกันได้ ส่วนเนื้อหารายละเอียดในรูปของหลักสูตรวิชาการต่าง ๆ ที่จะบรรจุให้เรียนนั้น เห็นจะต้องยกไว้เป็นภาระของนักการศึกษาผู้รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป มีอาจจะนำมาวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ได้เพียงพอในที่นี้ ที่ผู้เขียนเห็นว่า

สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การศึกษามีหน้าที่ทำให้ การศึกษาควรโน้มนำให้ผู้เรียนเกิดปัญญาของตน
บุคคลรู้จักตัวเองอย่างเพียงพอประการหนึ่ง และ เองอีกประการหนึ่ง

กิจกรรม 1.3.2

องค์ประกอบขั้นรากฐานของการศึกษาในปัจจุบันมีอะไรบ้าง จงอธิบายองค์ประกอบเหล่านี้
โดยสังเขป โดยบันทึกคำตอบลงในแบบฝึกปฏิบัติ

แนวตอบกิจกรรม 1.3.2

1. ธรรมชาติของการเรียนรู้
2. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม
3. วัตถุประสงค์และสาระสำคัญของการศึกษา

(ข้อเขียนนี้คัดจาก หนังสือ วรรณไวทยากร เล่ม 1 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคม
ศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ. 2514 การศึกษา หน้า 1 - 16)